

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

Mannhemii, 1780

Liber XXVIII

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1294](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1294)

LIBER XXVIII

I.

U. C. 545.
a. C. 207.

*Res
Hispaniæ.*

QUUM transitu Hasdrubalis, quantum in Italiam declinaverat belli, tantum levatæ Hispaniæ viderentur; renatum ibi subito priori bellum est. Hispanias ea tempestate sic habebant Romani Pœnique. Hasdrubal, Gisgonis filius, ad Oceanum penitus Gadesque concefferat. Nostri maris ora, omnisque ferme Hispania, qua in Orientem vergit, Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Novus imperator Hanno, in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transfregit, Magonique junctus, quum in Celtiberia, quæ media inter duo maria est, brevi magnum hominum numerum armasset; Scipio adversus eum M. Silanum cum decem haud plus millibus militum, equitibus quingentis, misit. Silanus, quantis maximis potuit itineribus, (impediebant autem & asperitates viarum, & angustia saltibus crebris, ut pleraque Hispaniæ sunt, inclusæ) tamen non solum nuncios, sed etiam famam adventus sui prægressus, ducibus indidem ex Celti-

*Contra
hostes Sila-
num mittit
Scipio.*

beria transfugis, ad hostem pervenit. Eisdem auctoribus compertum est, quum decem circiter millia ab hoste abessent, bina castra circa viam, qua irent, esse: læva Celtiberos, novum exercitum, supra novem millia hominum, dextra Punica tenere castra. Hæc stationibus, vigiliis, omni justa militari custodia tuta & firma esse: illa altera soluta neglectaque, ut barbarorum & tironum, & minus timentium, quod in sua terra essent. Ea prius adgredienda ratus Silanus, signa quam maxime ad lævam jubebat ferri, necunde ab stationibus Punicis conspiceretur. Ipse, præmissis speculatoribus, citato agmine ad hostem pergit.

U. c. 545.

a. C. 207.

Castra Cel-
tiberorum
&
Panorum,

II. TRIA millia ferme aberat, quum haud dum quisquam hostium senserat. Confragosa loca & obsita virgultis tenebant colles. Ibi in cava valle, atque ob id occulta, confidere militem, & cibum capere jubet. Interim speculatores, transfugarum dicta adfirmantes, venerunt. Tum, sarcinis in medium conjectis, arma Romani capiunt, acieque justa in pugnam vadunt. Mille passuum aberant, quum ab hoste conspecti sunt, trepidarique repente coeptum. Et Mago ex castris citato equo ad

U. e. 545. primum clamorem & tumultum advehitur.
a. C. 207. Erant autem in Celtibero exercitu quatuor
 millia scutorum & ducenti equites; hanc
 justam legionem (& id ferme roboris erat)
 in prima acie locat: ceteros (a), levem

Prælium. armaturam, in subsidiis posuit. Quum ita in-
 structos educeret castris, vixdum in egressos
 vallo Romani pila conjecerunt. Subsidunt
 Hispani adversus emissâ tela ab hoste, inde ad
 mittenda ipsi confurgunt; quæ quum Romani
 conferti, ut solent, densatis excepissent scutis,
 tum pes cum pede conlatus, & gladiis geri
 res cœpta est. Ceterum asperitas locorum &
 Celtiberis, quibus in prælio concurrere mos
 est, velocitatem inutilem faciebat; & haud
 iniqua eadem erat Romanis stabili pugnæ
 adsuæti; nisi quod angustix & internata
 virgulta ordines dirimebant, & singuli bini-
 que, velut cum paribus, conferrere pugnam
 cogebantur. Quod ad fugam impedimento
 hostibus erat, id ad cædem eos, velut
 victos, præbebat. Et jam, ferme omnibus
 scutatis Celtiberorum interfectis, levis arma-
 tura & Carthaginenses, qui ex alteris castris
 subsidio venerant, perculsi cædebantur. Duo

*Vincunt
 Romani.*

(a) ceteram Gron. Crev.

haud amplius millia peditum, & equitatus
 omnis, vix inito proelio, cum Magone effu-
 gerunt. Hanno, alter imperator, cum eis,
 qui postremi, jam profligato proelio, adve-
 nerant, vivus capitur. Magonem fugientem
 equitatus ferme omnis, & quod veterum
 peditum erat, secuti, decimo die in Gaditanam
 provinciam ad Hasdrubalem pervenerunt. Cel-
 tiberi, novus miles, in proximas dilapsi sil-
 vas, inde domos diffugerunt. Perobportuna
 victoria, nequaquam tantum jam conflatum
 bellum, quanta futuri materia belli (si licuis-
 set eis, Celtiberorum gente excita, & alios
 ad arma sollicitare populos) obpressa erat.
 Itaque, conlaudato benigne Silano, Scipio
 spem debellandi, si nihil eam ipse cunctando
 moratus esset, nactus, ad id, quod reliquum
 belli erat, in ultimam Hispaniam adversus
 Hasdrubalem pergit. Pœnus, quum castra tum
 forte ad sociorum animos in Bætica conti-
 nendos in fide haberet, signis repente subla-
 tis, fugæ magis, quam itineris modo, peni-
 tus ad Oceanum & Gades ducit. Ceterum,
 quoad continuisset exercitum, propositum
 bello se fore ratus, antequam freto Gades
 trajiceret, exercitum omnem passim in civi-

U. c. 545.
 a. C. 207.

Scipio in
 in Bæti-
 cam.

U. c. 345. tates divisit (b) ut & muris se ipsi, & ar-
a. C. 207. mis muros tutarentur.

*Retro ver-
 sit iter re-
 licto ibi
 fratre.*

*Is Oringin
 urbem ob-
 pugnat.*

III. SCIPIO ubi animadvertit, dissipatum passim bellum, & circumferre ad singulas urbes arma diutini, magis, quam magni, esse operis, retro vertit iter. Ne tamen hostibus eam relinqueret regionem, L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad obpugnandam opulentissimam in iis locis urbem, Oringin barbari adpellabant, mittit. Sira in Melessum finibus est Hispanæ gentis: ager frugifer. Argentum etiam incolæ sedunt. Ea arx fuit Hasdrubali ad excursiones circa in mediterraneos populos faciendas. Scipio, castris prope urbem positis, priusquam circumvallaret urbem, misit ad portas, qui ex propinquo adloquio animos tentarent, suaderentque, ut amicitiam potius, quam vim, experirentur Romanorum. Ubi nihil pacati respondebatur, fossa duplicique vallo circumdata urbe, in tres partes exercitum dividit: ut una semper pars, quietis interim duabus, obpugnaret. Prima pars quum adorta obpugnare est, atrox sane & anceps prælium fuit: non subire, non scalas

(b) dimisit Gron. Crev.

ferre ad muros præ incidentibus telis facile erat. Et jam, qui erexerant ad murum scalas, alii furcis ad id ipsum factis detrudebantur, in alios lupi superne ferrei injecti, ut in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur. Quod ubi animadvertit Scipio, nimia paucitate suorum exæquatum certamen esse, & jam (c) eo superare hostem, quod ex muro pugnaret; duabus simul partibus, prima recepta, urbem est adgressus. Quæ res tantum pavoris injecit fessis jam cum primis pugnando, ut & oppidani mœnia repentina fuga desererent: & Punicum præsidium metu, ne prodita urbs esset, relictis stationibus in unum se colligeret. Timor inde oppidanos incescit, ne, si hostis urbem intrasset, sine discrimine, Pœnus an Hispanus esset, obvii passim cæderentur. Itaque, patefacta repente porta, frequentes ex oppido sese ejecerunt; scuta præ se tenentes, ne tela procul conjicerentur; dextras nudas ostentantes, ut gladios abjecisse adpareret. Id utrum parum ex intervallo sit conspectum, an dolus aliquis suspectus fuerit, incomperum est. Inpetus hostilis in transfugas factus:

U. e. 545°
a. C. 207^a

(c) etiam Crev.

U. e. 545. nec fecus, quam adversa acies, cæsi. Eadem
a. C. 207. que porta signa in urbem inlata; & aliis

Et capit. partibus securibus dolabrisque cædebantur & refringebantur portæ, &, ut quisque intraverat eques, ad forum occupandum (ita enim præceptum erat) citato equo pergebat. Additum erat & triariorum equiti præsidium. Legionarii ceteras partes pervadunt: direptione & cæde obviorum, nisi qui armis se tuebantur, abstinerunt. Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt: oppidanorum quoque trecenti ferme, qui clauserant portas. Ceteris traditum oppidum, suæ redditæ res. Cecidere in urbis ejus obpugnatione hostium duo millia ferme; Romanorum haud amplius (d) nonaginta.

IV. LÆTA & ipsis, qui rem gessere, urbis ejus expugnatio fuit, & imperatori ceteroque exercitui; & speciosum adventum suum, ingentem turbam captivorum præ se agentes, fecerunt. Scipio, conlaudato fratre, quum, quanto poterat verborum honore, Carthagini ab se captæ captam ab eo Oringin æquasset, quia & hiems instabat, ut nec tentare Gades, nec disiectum passim per provinciam exerci-

*Et redit
 ad
 fratrem.*

(d) plus Gron. Crev.

tum Hasdrubalis confectari posset, in citiorem Hispaniam omnes suas copias reduxit: dimissisque in hiberna legionibus, L. Scipione fratre Romam misso, & Hannone hostium imperatore, ceterisque nobilibus captivis, ipse Tarraconem concessit. Eodem anno classis Romana, cum M. Valerio Lavino proconsule ex Sicilia in Africam transmissa, in Uticensi Carthaginiensique agro late populationes fecit. Extremis finibus Carthaginiensium circa ipsa moenia Uticæ prædæ actæ sunt. Repetentibus Siciliam classis Punica (septuaginta erant longæ naves) obcurrit. Decem & septem naves ex iis captæ sunt, quatuor in alto mersæ. Cetera fusa ac fugata classis. Terra marique victor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Toto inde mari pulsus hostium navibus, magni commeatus frumenti Romam subvecti.

V. PRINCIPIO æstatis ejus, qua hæc sunt gesta, P. Sulpicius proconsul & Attalus rex quum Æginæ (sicut ante dictum est) hibernassent, Lemnum inde, classe juncta, Romanæ quinque & viginti quinqueremes, regiæ quinque & triginta, transmiserunt. Et Philippus, ut, seu terra seu mari obviam eundum

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Classis
Romana
populatur
Africam.*

*Punicam
vincit.*

*Res
Græciæ
&
Macedoniae.*

U. e. 545.
a. C. 207.

hosti foret, paratus ad omnes conatus esset, ipse Demetriadem ad mare descendit : Larissam diem ad conveniendum exercitui edixit. Undique ab sociis legationes Demetriadem ad famam regis convenerunt. Sustulerant enim animos Ætoli, quum ab Romana societate, tum post Attali adventum ; finitimosque depopulabantur. Nec Acarnanes solum Bœotique, & qui Eubœam incolunt, in magno metu erant : sed Achæi quoque, quos super Ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrannus, haud procul Argivorum sine positis castris, terrebat. Hi omnes suis quisque urbibus, quæ pericula terra marique portendebantur, (e) memorantes ; auxilia regem orabant. Ne ex regno quidem ipsius tranquillæ nunciabantur res. Et Scerdilædum Pleuratumque motos esse, & Thracum maxime Mædos, si quod longinquum bellum regem occupasset, proxima Macedoniæ incurfuros. Bœoti quidem & interiores Græciæ populi, Thermopylarum saltum, ubi angustæ fauces coartant iter, fossa valloque intercludi ab Ætolis, nunciabant, ne transitum ad sociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel

(e) portenderentur Gron. Crev.

segnem ducem tot excitare tumultus circumfusi poterant. Legationes dimittit, pollicitus, prout tempus ac res se daret, omnibus laturum se auxilium. In præsentia, quæ maxime urgebat res, Peparethum præsidium urbi mittit; unde adlatum erat, Attalum, ab Lemno classe transmissa, omnem circa urbem agrum depopulatum. Polyphantam cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quemdam ex regiis ducibus cum mille peltaestis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit. Additi quingenti Agrianum, ut omnes insulæ partes tueri possent. Ipse Scotuffam est profectus: eodemque ab Larissa Macedonum copias traduci iussit. Eo nunciatum est, concilium Ætolis Heracleam indicatum, regemque Attalum, ad consultandum de summa belli, venturum. Hunc conventum ut turbaret subito adventu, magnis itineribus Heracleam duxit. Et concilio quidem dimisso jam venit: segetibus tamen, quæ prope maturitatem erant, maxime in sinu Æniam vastatis, Scotuffam copias reducit. Ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem sese recipit. Inde ut ad omnes hostium motus posset obcurrere, in

U. c. 545.
a. C. 207.

Philipus
socios
hortatur ac
iugetur.

*U. c. 545.
a. C. 207.*

Phocidem atque Eubœam, & Peparethum mittit, qui loca alta eligerent, unde editi ignes adparerent. Ipse in Tifæo (mons est in altitudinem ingentem cacuminis editi) speculam posuit: ut ignibus procul sublatis signum, ubi quid molirentur hostes, momento temporis acciperet. Romanus imperator & Attalus rex a Peparetho Nicæam traiecerunt. Inde classem in Eubœam ad urbem Oreum transmittunt: quæ ab Demetriaco sinu Chalcidem & Euripum petenti ad lævam prima urbium Eubœæ posita est. Ira inter Attalum ac Sulpicium venit, ut Romani a mari, regii a terra obpugnarent.

*Oreum
capiunt
Romani in
Eubœa.*

VI. QUATRIDUO post, quam adpulsa classis est, urbem adgressi sunt. Id tempus occultis cum Platore, qui a Philippo præpositus urbi erat, colloquiis absumentum est. Duas arces urbs habet, unam imminentem mari, altera urbis media est. Cuniculo inde via ad mare ducit, quam a mari turris quinque tabularum, egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primo atrocissimum contractum est certamen, & turre instructa omni genere telorum, & tormentis machinisque ad obpugnandam eam ex navibus expositis. Quum omnium

animos oculosque id certamen avertisset, *U. c. 545.*
 porta maritimæ arcis Plator Romanos accepit, *a. C. 207.*
 momentoque arx occupata est. Oppidani,
 pulsi inde in mediam urbem, ad alteram
 tendere arcem. Et ibi positi erant, qui fores
 portæ objicerent. Ita exclusi in medio cæduntur
 capiunturque. Macedonum præsidium
 conglobatum sub arcis muro sterit; nec fuga
 effuse petita, nec pertinaciter prælio inito.
 Eos Plator, venia a Sulpicio inpetrata, in
 naves inpositos ad Demetrium Phthiotidis ex-
 posuit: ipse ad Attalum se recepit. Sulpi-
 cius, tam facili ad Oreum successu elatus,
 Chalcidem inde protinus victrici classe petit:
 ubi haudquaquam ad spem eventus respon-
 dit. Ex patenti urimque coactum in angustias
 mare, speciem intuenti primo gemini portus
 in ora duo versi præbuerit: sed haud facile
 alia infestior classi statio est. Nam & venti
 ab utriusque terræ præaltis montibus subiti
 ac procellosi se dejiciunt, & fretum ipsum
 Euripi non septies die, sicut fama fert, tem-
 poribus statis reciprocatur: sed temere in mo-
 dum venti, nunc huc, nunc illuc verso mari,
 velut montem præcipiti devolutus torrens ra-
 pitur. Ita nec nocte, nec die quies navibus

*Chalcidem
 frustra
 tentat.*

Euripus;

U. c. 545.
a. C. 207. datur. Quum classem tam infesta statio accepit, tum & oppidum, alia parte clausum mari, alia ab terra egregie munitum, praesidioque valido firmatum, & praecipue fide praefectorum principumque, quae fluxa & vana apud Oreum fuerat, stabile atque inexpugnabile fuit. Id prudenter, ut in temere suscepta re, Romanus fecit, quod, circumspectis difficultatibus, ne frustra tempus tere-
ret, celeriter abstinit incepto, classemque inde ad Cynum Locridis (emporium id est urbis Opuntiorum (f) mille passuum a mari sita) trajecit.

VII. PHILIPPUM & ignes ab Oreo editi monuerant, sed serius Platoris fraude e specula elati: & in pari maritimis viribus haud facilis erat in insulam classi accessus. Ita res per cunctationem omissa. Ad Chalcidis auxilium, ubi signum accepit, inpigre est motus. Nam & ipsa Chalcis, quamquam ejusdem insulae urbs est, tamen adeo arto interseinditur freto, ut ponte continenti jungatur, terraque aditum faciliorem, quam mari, habeat. Igitur Philippus, dejecto praesidio, fufisque Aetolis, qui saltum Thermopylarum infidebant, quum

Chalcidis
situs.

(f) Opuntiorum urbis Gron. Crev.

ab Demetriade Scotuffam, inde de tertia vigilia profectus, trepidos hostes Heracleam compulisset, ipse uno die Phocidis Eliam millia amplius sexaginta contendit. Eodem ferme die ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. Concesserat eam prædam regi Sulpicius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regiis, direptum fuerat. Quum Romana classis eo se recepisset, Attalus, ignarus adventus Philippi, pecuniis a principibus exigendis terebat tempus. Adeoque inprovvisa res fuit, ut, nisi Cretensium quidam, forte pabulatum ab urbe longius progressi, agmen hostium procul conspexissent, obrimi potuerit. Attalus inermis atque incompositus cursu effuso (g) mare ac naves petit: & molientibus ab terra naves Philippus supervenit, tumultumque etiam ex terra nauticis præbuit. Inde Opuntem rediit, Deos hominesque accusans, quod tantæ rei fortunam ex oculis prope raptam amisisset. Opuntii quoque ab eadem ira increpiti, quod, quum trahere obsidionem in adventum suum potuissent, viso statim hoste, prope in voluntariam deditionem concessissent. Compositis

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Opuntio-
rum urbs
capta ab
Attalo.*

*Attalus
fere a Phi-
lippo ob-
pressus.*

(g) *effuso del. Crev.*

*U. e. 545.
a. C. 207.*

*Oppida
a Philippo
capta.*

circa Opuntem rebus, Toronem est profectus. Et Attalus primo Oreum se recepit. Inde, quum fama accidisset, Prusiam Bithyniæ regem in fines regni sui transgressum, omissis (h) rebus atque Ætolico bello, in Asiam trajecit. Et Sulpicius Æginam classem recepit, (i) unde initio veris profectus erat. Haud majore certamine, quam Opuntem Attalus ceperat, Philippus Toronem cepit. Incolebant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Urbe sua capta a Philippo, quum in fidem Ætolorum perfugissent, sedem eis Ætoli eam dederant, urbis vastata ac desertæ priore ejusdem Philippi bello. Tum ab Torone, sicut paullo ante dictum est, recepta profectus, Tritonon & Drymas, Doridis parva atque ignobilia oppida, cepit. Inde Elatiam, jussis ibi se opperiri Ptolemæi Rhodiorumque legatis, venit. Ubi quum de finiendo Ætolico bello ageretur, (adsuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Romanorum Ætolorumque) nuncius adfertur, Machanidam Olympiorum sollempne ludicrum parantes Eleos adgredi statuisse. Prævertendum id

Machanidas representus.

ratus,

(h) add. *Romanis Gron. Crev.*

(i) recipit *Gron. Crev.*

ratus, legatis cum benigno responso dimissis, « se neque caussam ejus belli fuisse, nec moram (si modo æqua & honesta conditione liceat) paci facturum? » cum expedito agmine profectus per Bœotiam, Megara, atque inde Corinthum descendit. Unde, comitatibus sumtis, Phliunta Pheneumque petit. Et jam, quum Heræam venisset, audito, Machanidam, fama adventus sui territum, refugisse Lacedæmonem, Ægium se ad concilium Achæorum recepit; simul classem Punicam, ut mari quoque aliquid posset, adcitam, ibi ratus se inventurum. Paucis ante diebus in Phoceas trajecerant Pœni: inde portus Acarnanum petierant, quum ab Oreo profectum Attalum Romanosque audissent, veriti ne ad se iretur, & intra Rhium (fauces eæ sunt Corinthii sinus) obrimerentur.

VIII. PHILIPPUS mœrebat quidem & agebatur, quum ad omnia ipse raptim isset, nulli tamen se rei in tempore occurrisset, & rapientem omnia ex oculis elusisset celeritatem suam fortunam. In concilio autem, dissimulans ægritudinem, elato animo disseruit: testatus Deos hominesque, « se nullo loco, » nec tempore defuisse, quin, ubi hostium

U. c. 345.
a. C. 207.

Philippi
oratio
in concilio
Achæo-
rum.

U. c. 545. » arma concrepuissent , eo , quanta maxima
a. C. 207. » posset celeritate , tenderet : sed vix rationem
 » iniri posse , utrum ab se audacius , an fu-
 » gacius ab hostibus geratur bellum. Sic ab
 » Opunte Attalum , sic Sulpicium a Chalcide ,
 » sic eis ipsis diebus Machanidam e manibus
 » suis elapsum. Sed non semper felicem esse
 » fugam : nec pro difficili id bellum haben-
 » dum , in quo , si modo congressus cum
 » hostibus sis , viceris. Quod primum esset ,
 » confessionem se hostium habere , nequaquam
 » pares esse sibi : brevi & victoriam haud
 » dubiam habiturum , nec meliore eventu eos
 » secum , quam spe , pugnatuos. » Læti re-
 gem socii audierunt. Reddidit inde Achæis
 Heraeam & Triphyliam. Alipheram autem
 Megalopolitis , quod suorum fuisse finium
 fatis probabant , restituit. Inde , navibus ac-
 ceptis ab Achæis , (erant autem tres quadri-
 remes & biremes totidem) Anticyram traje-
 cit. Inde quinqueremibus septem , & lembis
 viginti amplius , quos , ut adjungeret Cartha-
 ginensium classi , miserat in Corinthium fi-
 num , profectus ad Erythras Ætolorum , quæ
 prope Eupalium sunt , excensionem fecit.
 Haud fefellit Ætolos : nam , hominum quod

Classe
in
Ætoliam
contendit.

aut in agris, aut in propinquis castellis Potidaniæ atque Apolloniæ fuit, in silvas montesque refugit. Pecora, quæ inter festinationem abigi nequierant, sunt direpta & in naves compulsæ. Cum his ceteraque præda, Nicia prætore Achæorum Ægium missio, quum Corinthum petisset, pedestres inde copias per Bœotiam terra duci iussit. Ipse, ab Cenchreis præter terram Atticam super Sunium navigans, inter medias prope hostium classes, Chalcidem pervenit. Inde, conlaudata fide ac virtute, quod neque timor, neque spes flexissent eorum animos; hortatusque in posterum, ut eadem constantia permanerent in societate, si suam, quam Oritanorum atque Opuntiorum, fortunam mallent; ab Chalcide Oreum navigat, principumque illis, qui fugere capta urbe, quam se Romanis tradere, maluerant, summa rerum & custodia urbis permiffa, ipse Demetriadem ab Eubœa, unde primo ad opem ferendam sociis profectus erat, trajecit. Cassandrea deinde centum navium longarum carinis positis, contractaque ad effectum ejus operis multitudine fabrorum navalium, quia res in Græcia tranquillæ & profectio Attali fecerat, & in tempore labo-

U. c. 545.

a. C. 207.

U. c. 545. rantibus sociis latum ab se auxilium, retro
a. C. 207. in regnum concessit, ut Dardanis bellum in-
In regnum ferret.
redit.

Ambo
Coss.
veniunt
Romam.

IX. EXTREMO ætatis ejus, qua hæc in Græcia gesta sunt, quum Q. Fabius Maximi filius (k) legatus ab M. Livio consule Romanam ad senatum nunciaffet, consulem satis præsidii Galliæ provinciæ credere L. Porcium cum suis legionibus esse : decedere se inde, ac deduci exercitum consularem posse; Patres non M. Livium tantum redire ad urbem, sed collegam quoque ejus C. Claudium jusserunt. Id modo in decreto interfuit, quod M. Livii exercitum reduci, (l) Neronis legiones Hannibali obpositas manere in provincia jusserunt. Inter consules ita per literas convenit, ut, quemadmodum uno animo rempublicam gefissent, ita, quamquam ex diversis regionibus convenirent, uno tempore ad urbem accederent. Præneste, qui prior venisset, collegam ibi opperiri jussus. Forte ita evenit, ut eodem die ambo Præneste venirent. Inde præmissis edicto, ut triduo post frequens senatus ad ædem Bellonæ adefset, omni mul-

(k) *Maximus pater Gron. Crev.*

(l) *deduci Gron.*

titudine obviam effusa, ad urbem accessere. *U. c. 545.
a. C. 207.*
 Non salutabant modo universi circumfusi,
 sed, contingere pro se quisque victrices dex-
 tras consulum cupientes, alii gratulabantur,
 alii gratias agebant, quod eorum opera inco-
 lumis respublica esset. In senatu quum more
 omnium imperatorum, expositis rebus ab fe-
 gestis postulassent, « ut, pro republica forti-
 » ter feliciterque administrata, & Diis in-
 » mortalibus haberetur honos, & ipsis trium-
 » phantibus urbem inire liceret; Se vero ea,
 » quæ postularent, decernere, » Patres, « me-
 » rito Deorum primum, dein, secundum Deos,
 » consulum, » responderunt; & supplicatione
 amborum nomine, & triumpho utriusque de-
 creto, inter ipsos, ne, quum bellum com-
 muni animo gessissent, triumphum separarent,
 ita convenit: « ut, quoniam & in provincia
 » M. Livii res gesta esset, & eo die, quo
 » pugnatum foret, ejus forte auspiciam fuif-
 » set, & exercitus Livianus deductus Romam
 » venisset, Neronis deduci non potuisset de
 » provincia, ut M. Livium, quadrigis urbem
 » ineuntem, milites sequerentur; C. Claudius
 » equo sine militibus inveheretur. » Ita con-
 sociatus triumphus, quum utriusque, tum ma-

*Consulum
triumphus*

U. c. 545. q. C. 207. gis ei, qui, quantum merito anteibat, tan-
tum honore collegæ cesserat, gloriâ auxit,
 « Illum equitem [aiebant] sex dierum spatio
 » transcurrisse longitudinem Italiæ : & eo die
 » cum Hasdrubale in Gallia signis conlatis
 » pugnasse, quo eum castra adversus sese in
 » Apulia posita habere Hannibal credidisset.
 » Ita unum consulem pro utraque parte Italiæ
 » adversus duos duces, duos imperatores,
 » hinc consilium suum, hinc corpus obpo-
 » suisse. Nomen Neronis satis fuisse ad con-
 » tinendum castris Hannibalem : Hasdrubalem
 » vero, qua aliâ re, quam adventu ejus,
 » obrutum atque extinctum esse ? Itaque iret
 » alter consul sublimis curru multijugis, si
 » vellet, equis. Uno equo per urbem verum
 » triumphum vehi : Neronemque, etiam si
 » pedes incedat, vel parta eo bello, vel spreta
 » eo triumpho gloria, memorabilem fore. »
 Hi sermones spectantium Neronem usque in
 Capitolium profecuti sunt. Pecuniam (m) in
 ærarium tulerunt sestertium tricies, octoginta
 millia æris. Militibus M. Livius quinquage-
 nos fenos asses divisit. Tantumdem C. Clau-
 dius absentibus militibus suis est pollicitus,

(m) Pecuniæ Gron. Crey.

quum ad exercitum redisset. Notatum, eo die plura carmina militaribus jocis in C. Claudium, quam in consulem suum, jactata: equites L. Veturium & Q. Cæcilium legatos magnis tulisse laudibus, hortatosque esse plebem, ut eos consules in proximum annum crearent: adjecisse equitum prærogativæ auctoritatem consules, postero die in concione, quam forti fidelique duorum præcipue legatorum opera usi essent, commemorantes.

X. QUUM comitorum tempus adpeteret, & per dictatorem comitia haberi placuisset, C. Claudius consul M. Livium collegam dictatorem dixit: Livius Q. Cæcilium magistrum equitum. A M. Livio dictatore creati consules L. Veturius, Q. Cæcilius; is ipse, qui tum erat magister equitum. Inde prætorum comitia habita. Creati C. Servilius, M. Cæcilius Metellus, Ti. Claudius Asellus, Q. Mamilius Turinus, qui tum ædilis plebis erat. Comitibus perfectis, dictator, magistratu abdicato, dimissoque exercitu, in Etruriam provinciam ex senatusconsulto est profectus ad quæstiones habendas, qui Etruscorum Umbrorumve (n) populi defectionis ab Romanis

(n) *Umbroꝝque* Gron. Crev.

ad Hasdrubalem sub adventum ejus consilia agitassent, quique eum auxiliis, aut com meatu, aut ope aliqua juvissent. Hæc eo anno domi militiæque gesta. Ludi Romani ter toti instaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Servilio Cæpione, Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi plebei semel toti instaurati ab ædilibus plebis, M. (o) Pomponio Mathone, & Q. Mamilio Turino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone & Q. Cæcilio Metello consulibus, Bruttii ambobus, ut cum Hannibale bellum gererent, provincia decreta. Prætores exinde sortiti sunt: M. Cæcilius Metellus urbanam, Q. Mamilius peregrinam, C. Servilius Siciliam, Ti. Claudius Sardiniam. Exercitus ita divisi: consulum alteri, quem C. Claudius prioris anni consul; alteri, quem Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuisset exercitum: in Etruria duas volonum legiones a C. Terentio propræto M. Livius proconsul, cui prorogatum in annum imperium erat, acciperet. Et Q. Mamilio, ut, collegæ jurisdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretum est: jussusque populari agros Gallorum, qui ad

(o) M'. Gron. Crév.

U. c. 546.

a. C. 206.

L. Veturio,

Q. Cæcilio

Coss.

Provincia.

Pœnos sub adventum Hasdrubalis defecissent. *U. c. 546.
a. C. 206.*
C. Servilio cum Cannensibus duabus legionibus, sicut C. Mamilius tenuerat, Sicilia tuenda data. Ex Sardinia vetus exercitus, cui A. Hostilius præfuerat, deportatus. Novam legionem, quam Ti. Claudius trajiceret secum, consules conscripserunt. Q. Claudio, ut Tarentum, C. Hostilio Tubulo, ut Capuam provinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. M. Valerius proconsul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat, triginta navibus C. Servilio præbitis, cum cetera omni classe redire ad urbem iussus.

XI. IN civitate tanto discrimine belli sollicita, quum omnium secundorum adversorumque causas in Deos verterent, multa prodigia nunciabantur; Tarracinæ Jovis ædem, *Prodigia.* Satrici Matris Matutæ de cælo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Jovis foribus ipsis duo perlapsi (p) angues. Ab Antio nunciatum est, cruentas spicas metentibus visas esse. Cære porcus biceps, & agnus mas idemque femina natus erat. Et Albæ duo soles visos referebant: & nocte Fregellis lucem abortam. Et bos in agro Romano

(p) prolapsi Gron.

*V. c. 546.
a. C. 206.*

*Ignis in
æde Vestæ
extinctus.*

*Plebis
in agros
reducendæ
cura.*

locutus, & ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur: & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cælo tactæ. Prodigia consules hostiis majoribus procurare jussi, & supplicationem unum diem habere. Ea ex senatusconsulto facta. Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut visis domi prodigiis, terruit animos hominum ignis in æde Vestæ extinctus: cæsaque flagro est Vestalis, cujus custodia noctis ejus fuerat, jussu P. (q) Licinii pontificis. Id quamquam, nihil portendentibus Deis, ceterum negligentia humana acciderat, tamen & hostiis majoribus procurari, & supplicationem ad Vestæ haberi placuit. Priusquam proficiscerentur consules ad bellum, moniti ab senatu sunt, « ut in agros reducendæ plebis curam haberent. Deum benignitate submotum bellum » ab urbe Romana & Latio esse, & posse sine » metu in agris habitari. Minime convenire, » Siciliæ, quam Italiæ, colendæ majorem » curam esse. » Sed res haudquaquam erat populo facilis, & liberis cultoribus bello absumentis, & inopia servitiorum, & pecore direpto, villisque dirutis aut incensis, Magna

(q) L. Gron.

tamen pars auctoritate consulum compulsa in agros remigravit. Moverant autem hujusce rei mentionem Placentinorum & Cremonensium legati, querentes, agrum suum ab adcolis Gallis incurfari ac vastari, magnamque partem colonorum suorum dilapsam esse, & infrequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Mamilio prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur. Consules ex senatusconsulto edixerunt, ut, qui cives Cremonenses atque Placentini essent, ante certam diem in colonias reverterentur. Principio deinde veris & ipsi ad bellum profecti sunt, Q. Cæcilius consul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit, novisque militibus, quos ipse conscripserat, supplevit. In Consentinum agrum consules exercitum duxerunt, passimque depopulati, quum agmen jam grave præda esset, in saltu angusto a Brutiis jaculatoribusque Numidis turbati sunt; ita ut non præda, sed armati quoque in periculo fuerint. Major tamen tumultus, quam pugna, fuit: & præmissa præda, incolumes & legiones in loca ruta evasere. Inde in Lucanos profecti. Ea sine certamine tota gens in ditionem populi Romani rediit.

*U. c. 546;
a. C. 200.*

*Coss. in
Brutiis
eunt.*

U. e. 546.
s. C. 206.

XII. CUM Hannibale nihil eo anno rei gestum est. Nam neque ipse se obtulit in tam recenti vulnere publico privatoque, neque lacefferunt quietum (r) Romani. Tantam inesse vim, etsi omnia alia circa eum ruerent, in uno illo duce censebant. Ac nescio, an mirabilior adversis, quam secundis rebus, fuerit. Quippe qui, quum & in hostium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, varia fortuna bellum gereret exercitu non suo civili, sed mixto ex conluvione omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis; alius habitus, alia vestis, alia arma, alii ritus, alia sacra, alii prope Dei essent; ita quodam uno vinculo copulaverit eos, ut nulla nec inter ipsos, nec adversus duces seditio exstiterit; quum & pecunia sæpe in stipendium, & comæatus in hostium agro deessent; quorum inopia priore Punico bello multa infanda inter duces militesque commissa fuerant. Post Hasdrubalis vero exercitum cum duce, in quibus spes omnis reposita victoriæ fuerat, deletum, cedendoque in angulum Bruttium cetera Italia concessum, cui non videatur mirabile, nul-

Laus Hannibalæ.

(r) quietem Gron.

lum motum in castris factum? Nam ad cetera id quoque accesserat, ut ne alendi quidem exercitus, nisi ex Bruttio agro, spes esset; qui, ut omnis coleretur, exiguus tamen tanto alendo exercitui erat: tum magnam partem juventutis abstractam a cultu agrorum bellum occupaverat, & mos vitio etiam insitus genti per latrocinia militiam exercendi. Nec ab domo quidquam mittebatur, de Hispania retinenda sollicitis, tamquam omnia prospera in Italia essent. In Hispania res quadam ex parte eandem fortunam, quadam longe disparem habebant: eandem, quod proelio victi Carthaginenses, duce amisso, in ultimam Hispaniæ oram usque ad Oceanum compulsi erant: disparem autem, quod Hispania, non quam Italia modo, sed quam ulla pars terrarum, bello reparando aptior erat, locorum hominumque ingeniis. Itaque ergo prima Romanis inita provinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium, nostra demum ætate, ductu auspicioque Augusti Cæsaris, perdomita est. Ibi tum Hasdrubal Gisgonis, maximus clarissimusque eo bello secundum Barcinos dux, regressus ab Gadibus, rebellandi spem adjuvante Magone Hamilcaris filio,

U. c. 546.
a. C. 206.

*Res
Hispania.*

*Hasdrubal
cum
Magone
bellum in-
stauras.*

U. c. 346.
a. C. 206.

delectibus per ulteriorem Hispaniam habitis, ad quinquaginta millia peditum, & quatuor millia & quingentos equites armavit. De equestribus copiis ferme inter auctores convenit: peditum septuaginta millia quidam adducta ad Silpiam urbem scribunt. Ibi super campos patentes duō duces Pœni ea mente, ne detreclarent certamen, confederunt.

*Scipio
auxilia a
sociis
contrahit.*

XIII. SCIPIO, quum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata esset, neque Romanis legionibus tantæ se parem fore multitudini ratus, ut non in speciem saltem obponerentur barbarorum auxilia, neque in iis tamen tantum virium ponendum, ut mutando fidem, quæ cladis causa fuisset patri patruoque, magnum momentum facerent, præmissō Silano ad Colcham, (s) duodetriginta oppidis regnantem, ut equites peditesque ab eo, quos se per hiemem conscripturum pollicitus erat, acciperet, ipse ab Tarracone profectus, protinus ab sociis, qui adcolunt viam, modica contrahendo auxilia, Castulensem pervenit. Eo adducta ab Silano auxilia, tria millia peditum & quingenti equites. Inde ad Bæculam urbem progressus omni exercitu

(s) Colcam Gron. Grev.

civium, sociorum, peditum equitumque quinque & quadraginta millibus. Castra ponentes eos Mago & Masinissa cum omni equitatu adgressi sunt: turbassentque munientes, nisi abditum post tumulum, obportune ad id positum, ab Scipione equites inprovise in effusos incurrissent. Hi promptissimum quemque, & proxime vallum, atque in ipsos munitores primum investum, vixdum proelio inito, fuderunt: cum ceteris, qui sub signis atque ordine agminis incesserant, longior & diu ambigua pugna fuit. Sed quum ab stationibus primum expeditae cohortes, deinde ex opere deducti milites, atque arma capere iussi plures & integri fessis subirent, magnumque jam agmen armatorum a castris in proelium rueret, terga haud dubie vertunt Poeni Numidæque. Et primo turmatim abibant, nihil propter pavorem festinationemve confusis ordinibus: dein, postquam acrius ultimis incidebat Romanus, neque sustineri inpetus poterat, nihil iam ordinum memores, passim, qua cuique proximum fuit, in fugam effunduntur. Et quamquam eo proelio aliquantum & Romanis aucti & deminuti hostibus animi erant; tamen nunquam aliquot (t) insequentes dies ab excur-

V. c. 546.
a. C. 206.

(t) per aliquot Gron. Crev.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

sionibus equitum levisque armaturæ cessatum est.

*Pro vallo
ostentatæ
utrimque
acies.*

XIV. UBI satis tentatæ per hæc levia ceramina vires sunt, prior Hasdrubal in aciem copias eduxit : deinde & Romani processere. Sed utraque acies pro vallo stetit instructa : & quum ab neutris pugna cœpta esset, jam die ad occasum inclinante, a Pœno prius, deinde ab Romano in castra copiæ reductæ. Hoc idem per dies aliquot factum : prior semper Pœnus copias castris educebat : prior fessis stando signum receptui dabat. Ab neutra parte procursum, telumve missum, aut vox ulla orta. Mediam aciem hinc Romani, illinc Carthaginienses mixti Afris, cornua focii tenebant : erant autem utrimque Hispani pro cornibus. Ante Punicam aciem elephantum castellorum procul speciem præbebant. Jam hoc in utrisque castris sermonis erat, ita, ut instructi stetissent, pugnaturus : medias acies Romanum Pœnumque, quos inter belli causa esset, pari robore animorum armorumque concursuros. Scipio ubi hæc obstinate credita animadvertit, omnia de industria in eum diem, quo pugnaturus erat, mutavit. Tesseram vesperi per castra dedit, ut ante lucem

lucem viri equique curati & pransi essent : *U. c. 546.*
 armatus eques frenatos instratosque teneret *a. C. 206.*

equos. Vixdum satis certa luce , equitatum *Hostes*
 omnem cum levi armatura in stationes Pu- *adgreditur*
 nicas inmisit : inde confestim ipse cum gravi *Scipio.*
 agmine legionum procedit, præter opinionem
 destinatam suorum hostiumque, Romano mi-
 lite cornibus firmatis, fociis in mediam aciem
 acceptis. Hasdrubal, clamore equitum exci-
 tatus, ut ex tabernaculo profiluit, tumultum-
 que ante vallum & trepidationem suorum,
 & procul signa legionum fulgentia, plenos-
 que hostium campos vidit, equitatum omnem
 extemplo in equites emittit. Ipse cum pedi-
 tum agmine castris egreditur : nec ex ordine
 solito quidquam acie instruenda mutat. Equi-
 tum jam diu anceps pugna erat : nec ipsa
 per se decerni poterat, quia pulsus (quod
 prope in vicem fiebat) in aciem peditum
 tutus receptus erat. Sed ubi jam haud plus
 quingentos passus acies inter sese aberant,
 signo receptui dato, Scipio, patefactisque
 ordinibus, equitatum omnem levemque ar-
 maturam, in medium acceptam divisamque
 in partes duas, in subsidiis post cornua lo-
 cat. Inde, ubi incipiendæ jam pugnae tempus

U. e. 546. erat, Hispanos (ea media acies fuit) *presso*
a. C. 206. gradu incedere jubet. Ipse e dextro cornu

*Prælium
 inquitur.*

(ibi namque præerat) nuncium ad Silanum & Marcium mittit, ut cornu extenderent in sinistra parte, quemadmodum se tendentem a dextra (u) vidissent: & cum expeditis peditum equitumque prius pugnam confererent cum hoste, quam coire inter se mediæ acies possent. Ita diductis cornibus cum ternis peditum cohortibus, ternisque equitum turmis; ad hoc velitibus, citato gradu in hostem ducebant, sequentibus in obliquum aliis. Sinus in medio erat, qua segnius Hispanorum signa incedebant. Et jam conflixerant cornua, quum, quod roboris in acie hostium erat, Pœni veterani Africæ nondum ad teli coniectum venissent, neque in cornua, ut adjuvarent pugnantem, discurrere auderent, ne aperirent mediam aciem venienti ex adverso hosti. Cornua ancipiti prælio urgebantur: eques, levisque armatura, velites, (v) circumductis alis in latera incurrebant; cohortes a fronte urgebant, ut abrumperent cornua a cetera acie.

(u) Crev. legi jubet *in sinistram partem & ab dextram.*

(v) & *velites* Gron. Crev.

XV. Et quum (x) ab omni parte haudquam par pugna erat, tum quod turba Balarium tironumque Hispanorum Romano Latinoque militi objecta erat, &, procedente jam die, vires etiam deficere Hasdrubalis exercitum coeperant, obpressos matutino tumultu coactosque, priusquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire. Ad id sedulo diem extraxerat Scipio, ut sera pugna esset. Nam ab septima demum hora peditum signa cornibus incurrerunt. Ad medias acies aliquanto serius pervenit pugna: ita ut prius æstus a meridiano sole, laborque standi sub armis, & simul fames sitisque corpora adficerent (y), quam manus cum hoste conferrent. Itaque steterunt scutis innisi. Nam super cetera elephantum etiam, tumultuoso genere pugnae equitum velutumque & levis armaturæ consternati, e cornibus in mediam aciem sese intulerant. Fessi igitur corporibus animisque retulere pedem, ordines tamen servantes, haud secus, quam si imperio ducis cederent integra acies. Sed quum eo ipso acrius, ubi inclinatum sensere rem, victores se undique

U. a. 546.
a. C. 206.

Vincuntus
Pani.

(x) tum Gron.

(y) afficeret Gron. Crev.

*V. c. 546.
a. C. 206.*

inveherent, nec facile inpetus sustineri possent; quamquam retinebat, obfistebatque cedentibus Hasdrubal, « ab tergo esse colles » tutumque receptum, si modice se reciperent, clamitans, tamen, vincente verecundiam metu, (quum proximus quisque hostem cederet) terga extemplo data, atque in fugam sese omnes effuderunt. Ac primo consistere signa in radicibus collium, ac revocare in ordines militem cœperant; cunctantibus in adversum collem erigere aciem Romanis.

Et in castra compelluntur.

Inde (2) ut inferri in pigre signa viderunt, integrata fuga, in castra pavidi compelluntur. Nec procul vallo Romanus aberat: cepissetque tanto inpetu castra, ni se ex vehementi sole, qualis inter graves imbre nubes effulget; tanta vis aquæ dejecisset, ut vix in castra sua receperint se victores; quosdam etiam religio ceperit ulterius quidquam eo die conandi. Carthaginenses, quamquam fessos labore ac vulneribus nox imberque ad necessariam quietem vocabat, tamen, quia metus & periculum cessandi non dabat tempus, prima luce obpugnaturis hostibus castra, faxis undique circa ex propinquis vallibus congestis

(2) deinde Gron, Crev:

augent vallum, munimento sese, quando in armis parum praesidii foret, defensuri. Sed transitio fociorum, fuga ut tutior mora videretur, fecit. Principium defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factum est. Is cum magna popularium manu transfugit. Inde duo munita oppida cum praesidiis tradita a praefectis Romano. Et ne latius, inclinatis semel ad defectionem animis, serperet res, silentio proximae noctis Hasdrubal castra moyet.

XVI. SCIPIO, ut prima luce, qui in stationibus erant, retulerunt, profectos hostes, praemisso equitatu signa ferri jubet: adeoque citato agmine ducti sunt, ut, si via recta vestigia sequentes essent, haud dubie adsecuturi fuerint. Ducibus est creditum, brevius aliud esse iter ad Baetim fluvium, ut transeuntes adgrederentur. Hasdrubal, clauso transitu fluminis, ad Oceanum flectit. Et jam inde fugientium modo effusi abibant; idque ab legionibus Romanis aliquantum intervalli fecit. Eques levisque armatura, nunc ab tergo, nunc ab lateribus obcurrando, fatigabat morabaturque: sed quum ad crebros tumultus signa consisterent, & nunc equestria, nunc cum velitibus auxiliisque peditum proelia

U. e. 546.
a. C. 206.

Sequitur
eos
Scipio.

U. c. 546.

a. C. 206.

*Et adscou-
sus cedit.**Hasdrubal
Gades
fugit.**Scipio
Tarraco-
nem redit.
Masinissa
concilia-
sur Roma-
nis.*

confererent, supervenerunt legiones. Inde non jam pugna, sed trucidatio velut pecorum fieri; donec ipse dux fugæ auctor in proximos colles cum sex millibus ferme femierrmum evasit: ceteri cæsi captique. Castra tumultuaria raptim Poeni tumulto editissimo communierunt: atque inde, cum hostis nequidquam subire iniquo adscensu conatus esset, haud difficulter sese tutati sunt. Sed obsidio in loco nudo atque inopi vix in paucos dies tolerabilis erat. Iraque transitiones ad hostem (a) fiebant. Postremo dux ipse, navibus acceptis, (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu, Gades perfugit. Scipio, fugaducis hostium audita, decem millia peditum, mille equites relinquit Silano ad castrorum obsidionem. Ipse cum ceteris copiis, septuagesimis castris, protinus caussis regulorum civitatumque cognoscendis, ut præmia ad veram meritorum æstimationem tribui possent, Tarraconem rediit. Post profectionem ejus Masinissa, cum Silano clam congressus, ut ad nova consilia gentem quoque suam obedientem haberet, cum paucis popularibus in Africam trajecit; non tam evidenti eo tem-

(a) *hostes Græc.*

pore subitæ mutationis causa, quam documento post id tempus constantissimæ ad ultimam senectam fidei, ne tum quidem eum sine probabili causa fecisse. Mago inde, remissis ab Hasdrubale navibus, Gades petit. Ceteri, deserti ab ducibus, pars transi-
 one, pars fuga, dissipati per proximas civitates sunt: nulla manus numero aut viribus insignis. Hoc maxime modo, ductu atque auspicio P. Scipionis, pulsi Hispania Carthaginienses sunt; tertio decimo anno, post bellum initum; quinto, quam P. Scipio provinciam & exercitum accepit. Haud multo post Silanus, debellatum referens, Tarraconem ad Scipionem rediit.

XVII. L. SCIPIO cum multis nobilibus captivis nuncius receptæ Hispaniæ Romam est missus. Et quum ceteri lætitia gloriaque ingenti eam rem vulgo ferrent, unus, qui gesserat, inexplabilis virtutis veræque laudis, parvum instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, receptas Hispanias ducebat. Jam Africam magnamque Carthaginem, & in suum decus nomenque velut consummatam ejus belli gloriam spectabat. Itaque, præmoliendas sibi (b) ratus jam res

(b) ibi Gron. Crev.

S 4

*U. e. 546.
a. C. 206.*

*Pulsi
Hispania
Pani.*

*Scipio
Africam &
Carthagi-
nem
spectat.*

V. e. 546.

a. C. 206.

Syphacem

sibi conci-

liare sta-

vis.

conciliandosque regum gentiumque animos, Syphacem primum regem statuit tentare. Masæyolorum is rex erat. Masæyli, gens adfinis Mauris, in regionem Hispaniæ, maxime qua sita Nova Carthago est, spectant. Fœdus ea tempestate regi cum Carthaginensibus erat, quod haud gravius ei sanctiusque, quam vulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides, ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus barbarus lætus, & quia res tum prosperæ ubique Romanus, Pœnis in Italia adversæ, in Hispaniâ nullæ jam erant, amicitiam se Romanorum accipere adnuit. Firmandæ ejus fidem nec dare, nec accipere, nisi cum ipso coram duce Romano. Ita Lælius, in id modo fide ab rege accepta, tutum adventum fore, ad Scipionem rediit. Magnum in omnia momentum Syphax adfessanti res Africæ erat, opulentissimus ejus terræ rex, bello jam expertus ipsos Carthaginenses, finibus etiam regni apte ad Hispaniam, quod freto exiguo dirimuntur, positus. Dignam itaque rem Scipio ratus, quæ, quoniam non aliter posset, magno periculo peteretur, L. Marcio Tarracone, M. Silano Carthagine Nova, quo pedibus ab Tarracone

itineribus magnis ierat, ad præsidium Hispaniæ relictis, ipse cum C. Lælio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimum remis, interdum & leni adjuvante vento, in Africam trajecit. Forte ita incidit, ut eo ipso tempore Hasdrubal pulsus Hispania, septem triremibus portum investus, anchoris positis terræ adplicaret naves; quum conspectæ duæ quinqueremes, haud cuiquam dubio, quin hostium essent, obprimique a pluribus, priusquam portum intrarent, possent, nihil aliud, quam tumultum ac trepidationem simul militum ac nautarum, nequidquam armaque & naves expedientium, fecerunt. Percussa enim ex alto vela paullo acriori vento prius in portum intulerunt quinqueremes, quam Pœni anchoras molirentur: nec ultra tumultum ciere quifquam in regio portu audebat. Itaque prior in terram Hasdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, ad regem pergunt.

XVIII. MAGNIFICUMQUE id Syphaci (nec erat aliter) visum, duorum opulentissimorum ea tempestate duces populorum uno die suam pacem amicitiamque petentes venisse. Utrumque in hospitium invitat; &, quoniam fors

U. c. 546.
a. C. 206.

In
Africam
trajecit.

Hasdrubal
& Scipio
eodem die
recipiuntur.

V. c. 546. eos sub uno tecto esse, atque ad eosdem
a. C. 206.

penates, voluisset: contrahere ad conloquium
 dirimendarum simultatum causa est conatus;
 Scipione abnuente, aut privatim sibi ullum
 cum Poeno odium esse, quod conloquendo
 finiret, aut de republica se cum hoste agere
 quidquam injussu senatus posse. Illud magno
 opere tendente rege, ne alter hospitem ex-
 clusus mensa videretur, ut in animum indu-
 ceret ad easdem venire epulas, haud abnuit.
 Cœnatumque simul apud regem est: & eo-
 dem etiam lecto Scipio atque Hasdrubal (quia

*Scipionis
 comitas &
 dexteritas.*

ita cordi erat regi) adcubuerunt. Tanta au-
 tem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia
 naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem
 modo, barbarum insuetumque moribus Ro-
 manis, sed hostem etiam infestissimum, fa-
 cunde adloquendo sibi conciliaret (c), « mi-
 » rabiliorumque sibi eum virum (d) congresso
 » coram visum præ se ferebat, quam bello
 » rebus gestis. Nec dubitare, quin Syphax
 » regnumque ejus jam in Romanorum essent
 » (e) potestate. Eam artem illi viro ad con-

*Hasdruba-
 lis de eo
 iudicium.*

(c) conciliarit Gron. Crev.

(d) virum del. Gron. Crev.

(e) esset Gron. Crev.

» ciliandos animos esse. Itaque non , quo
 » modo Hispaniæ amissæ sint , quærendum
 » magis Carthaginienfibus esse , quam , quo
 » modo Africam retineant , cogitandum. Non
 » peregrinandum , neque circa amœnas oras
 » vagantem tantum ducem Romanum , relicta
 » provincia novæ ditionis , relictis exerciti-
 » bus , duabus navibus in Africam trajecisse
 » sese (f) in hostilem terram , regiam (g) in fi-
 » dem inexpertam : sed potiundæ Africæ spem
 » adfectantem. Hoc eum jam pridem volutare
 » in animo , hoc palam fremere , quod non ,
 » quemadmodum Hannibal in Italia , sic Sci-
 » pio in Africa bellum gereret. » Scipio ,
 fœdere isto cum Syphace , profectus ex Africa ,
 dubiisque & plerumque sævis in alto jacta-
 tus ventis , die quarto Novæ Carthaginis
 portum tenuit.

XIX. HISPANIÆ sicut a bello Punico quietæ
 erant , ita quædam civitates , propter con-
 scientiam culpæ , metu magis , quam fide ,
 quietas esse adparebat : quarum maxime in-
 signes & magnitudine & noxa Illiturgi &
 Castulo erant. Castulo , quum prosperis rebus

U. c. 546.
 a. C. 206.

Redit in
 Hispaniam.

(f) trajecisse & commississe sese Gron. Crev.

(g) in potestatem regiam Gron. Crev.

U. C. 546.
Æ. C. 206.

focii fuissent, post cæsos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perferant, interficiendisque, scelus etiam defectio- ni addiderant. In eos populos primo adventu, quum dubiæ Hispaniæ essent, merito magis, quam utiliter, sævitum foret. Tunc, jam tranquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ videbatur venisse, aditum ab Tarracone L. Marcium cum tertia parte copiarum ad Castulonem obpugnandum mittit: ipse cum cetero exercitu quintis ferme ad Illiturgin castris pervenit. Clausæ erant portæ; omniaque instructa & parata ad obpugnationem arcendam: adeo conscientia, quid se meritos scirent, pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari (h) milites Scipio orsus est. « Ipsos claudendis portis (i) indicasse Hispanos, quid, ut timerent, meriti essent. Ita- que multo infestioribus animis cum iis, quam cum Carthaginensibus, bellum gerendum esse. Quippè cum illis prope sine ira de imperio & gloria certari; ab his (k)

Illiturgin obpugnat.

(h) & hortari l. exhortari Gron.

(i) claudendo portas Gron.

(k) iis Gron.

LIBER XXVIII CAP: XIX 285

» perfidiæ & crudelitatis & sceleris pœnas U. c. 546¹
 » expetendas esse. Venisse tempus, quo & a. C. 206²
 » nefandam commilitonum necem, & in se
 » met ipsos, si eodem fuga delati forent, in-
 » structam fraudem ulciscerentur : & in om-
 » ne tempus gravi documento sancirent, ne
 » quis umquam Romanum civem militemve
 » in ulla fortuna obportunum injuriæ duce-
 » ret. » Ab hac cohortatione ducis incitati,
 » scalas electis per manipulos viris dividunt :
 » partitoque exercitu, ita ut parti alteri Lælius
 » præesset legatus, duobus simul locis ancipiti
 » terrore urbem adgrediuntur. Non dux unus,
 » aut plures principes oppidanos, sed suus ipso-
 » rum ex conscientia culpæ metus ad defen-
 » dendam impigre urbem hortatur. Et memine-
 » rant, & admonebant alii (1) alios, « suppli-
 » cium ex se, non victoriam, peti. Ubi quis-
 » que mortem obpeteret, id referre; utrum
 » in pugna & in acie, ubi Mars communis
 » & victum sæpe erigeret, & adfligeret victo-
 » rem; an postmodo, cremata & diruta urbe,
 » ante ora captarum conjugum liberorumque,
 » inter verbera & vincula, omnia fœda atque
 » indigna passi, exspirarent. » Igitur non

(1) alii del. Crv.

V. c. 546. a. C. 206. *militaris modo ætas, aut viri tantum, sed*
feminæ puerique supra animi corporisque
vires adsunt: propugnantibus tela ministrant,

Oppidani
acriter
resistunt.

faxa in muros munientibus gerunt. Non liber-
tas solum agebatur, quæ virorum fortium
tantum pectora acuit; sed ultima omnium
supplicia, & sæda mors ob oculos erat. Ac-
cendebantur animi & certamine laboris ac
periculi, atque ipso inter se conspectu. Ita-
que tanto ardore certamen initum est, ut
domitor ille totius Hispaniæ exercitus, ab
unius oppidi juventute sæpe repulsus a muris,
haud satis decoro prælio trepidaret (m). Id
ubi vidit Scipio, veritus, ne vanis conatibus
suorum, & (n) hostibus cresceret animus, &
segnior miles fieret, sibimet conandum ac
partem periculi capeffendam esse ratus, in-
crepita ignavia militum, ferri scalas jubet: se
ipsum, si ceteri cunctentur, escensurum mi-
natur. Jam subierat haud mediocri periculo
mœnia, quum clamor undique ab sollicitis
vicem imperatoris militibus sublatus, scalæ-
que multis simul partibus erigi cœptæ. Et
ex altera parte Lælius instat. Tum victa

(m) *trepidavit Gron. Crev.*

(n) & *del. Gron.*

oppidanorum vis, dejectisque propugnatoribus occupantur muri. Arx etiam ab ea parte, qua inexpugnabilis videbatur, inter tumultum capta est.

U. c. 346.

a. C. 206.

Urbs cum

arce

sapientia

XX. TRANSFUGÆ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant, & oppidanis in ea tuenda, unde periculum videbatur, versis, & Romanis subeuntibus, qua adire poterant, conspexerunt editissimam urbis partem, quia rupe præalta tegebatur, neque opere ullo munitam, & ab defensoribus vacuam. Levium corporum homines, & multa excitatione pernicium, clavos secum ferreos portantes, qua per inæqualiter eminentia rupis poterant, scandunt. Sicubi nimis arduum & leve saxum obcurrebat, clavos per modica intervalla figentes, quum velut gradus fecissent, primi insequentes extrahentes manu, postremi sublevantes eos, qui præirent, in summum evadunt. Inde decurrunt cum clamore in urbem jam captam ab Romanis. Tum vero adparuit, ab ira & ab odio urbem obpugnatam esse. Nemo capiendi vivos, nemo, patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor est. Trucidant inermes juxta atque armatos, feminas pariter ac viros: usque ad infantium

*Oppidani
ad internecionem delentur.*

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Urbs in-
cenditur.*

*Castulo-
nem dedi-
tione reci-
pit Scipio.*

*Gladiato-
rium spec-
taculum
edit.*

cædem ira crudelis pervenit. Ignem deinde tectis injiciunt, ac diruunt, quæ incendio absumi nequeunt: adeo vestigia quoque urbis extinguere, ac delere memoriam hostium sedis, cordi est. Castulonem inde Scipio exercitum ducit: quam urbem non Hispani modo convenæ, sed Punici etiam exercitus ex (o) dissipata passim fuga reliquæ tutabantur. Sed adventum Scipionis prævenerat fama cladis Illiturgitanorum, terrorque inde ac desperatio invaserat; & in diversis causis, quum sibi quisque consultum sine alterius respectu vellet, primo tacita suspicio, deinde aperta discordia secessionem inter Carthaginenses atque Hispanos fecit. His Cerdubellus proptam deditiois auctor. Himilco Punicis auxiliariis præerat: quos urbemque, clam fide accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea victoria fuit. Nec tantumdem noxæ admittum erat, & aliquantum iræ lenierat voluntaria deditio.

XXI. MARCIUS inde in barbaros, si qui nondum perdomiti erant, sub jurisdictionemque redigendos missus. Scipio Carthaginem, ad vota solvenda Diis, munusque gladiatorium, quod mortis causa patris patruique paraverat,

(o) e Gron. Crev.

eden-

edendum, rediit. Gladiatorium spectaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanifis comparare mos est, fervorum, quive (p) venalem sanguinem habent. Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alii missi ab regulis sunt ad specimen infitæ genti virtutis ostendendum: alii ipsi professi, se pugnatos in gratiam ducis: alios æmulatio & certamen, ut provocarent, provocatique haud abnuerent, traxit. Quidam, quas disceptando controversias finire nequiverant (q), aut noluerant, pacto inter se, ut victorem res sequeretur, ferro decreverunt. Neque obscuri generis homines, sed clari illustresque, Corbis & Orsua patruels fratres, de principatu civitatis, quam Ibem vocabant, ambigentes, ferro se certaturos professi sunt. Corbis major erat ætate. Orsua pater princeps proxime fuerat, a fratre majore post mortem ejus principatu accepto. Quum verbis disceptare Scipio vellet, ac sedare iras; negatum id ambo dicere communibus cognatis, nec alium Deorum hominumve, quam Martem, se judicem habituros esse.

(p) fervorum delectu ac liberorum, qui Gron.

(q) nequiverant Gron. Crev.

Tom. VI.

T

U. c. 546
a. C. 206

Clari
etiam
homines
certant.

U. c. 546. Roborē major, minor flore ætatis ferox; a. C. 206. mortem in certamine, quam ut alter alterius imperio subjiceretur, præoptantes, quum dirimi ab tanta rabie nequirent (r), infigne spectaculum exercitui præbuere documentumque, quantum cupiditas imperii malum inter mortales esset. Major usu armorum & astu facile stolidas vires minoris superavit. Huic gladiatorum spectaculo ludi funebres additi pro copia, & provinciali & castrensi apparatusu.

*Marcus
Astapam
obpugnat.*

XXII. RES interim nihilominus ab legatis gerebantur. Marcius, superato Bæte amni, quem incolæ Certim adpellant, duas opulentas civitates sine certamine in deditionem accipit. Astapa urbs erat, Carthaginensium semper partis: neque id tam dignum ira erat, quam quod, extra necessitates belli, præcipuum in Romanos gerebant odium: nec urbem aut situ aut munimento tutam habebant, quæ ferociōres iis animos faceret: sed ingenia incolarum latrocinio læta, ut excursiones in finitimum agrum sociorum populi Romani facerent, inpulerant, & vagos

(r) quod ab tanta rabie dirimi nequirent Gron.
quum ab &c. Crev.

milites Romanos lixasque & mercatores ex-
 ciperent. Magnum etiam comitatum, quia
 paucis parum tutum fuerat, transgredientem
 fines, positis insidiis circumventum, iniquo
 loco interfecerunt. Ad hanc urbem obpugnandam
 quum admotus exercitus esset, oppidanum
 conscientia scelerum, quia nec deditio tuta
 ad tam infestos videbatur, nec spes mœnibus
 aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se
 ac suos fœdum ac ferum consciscunt. Locum
 in foro destinant, quo pretiosissima rerum
 suarum congererent. Super eum cumulum
 conjuges ac liberos considerare quum iussissent,
 ligna circa exstruunt, fascisque virgultorum
 conjiciunt. Quinquaginta deinde armatis juve-
 nibus præcipiunt, « ut, donec incertus even-
 » tus pugnae esset, præsidium eo loco for-
 » tunarum suarum corporumque, quæ cariora
 » fortunis essent, servarent. Si rem inclinatam
 » viderent, atque in eo jam esse, ut urbs
 » caperetur; scirent omnes, quos euntes in
 » prælium cernerent, mortem in ipsa pugna
 » obituros. Illos se per Deos superos infe-
 » rosque orare, ut memores libertatis, quæ
 » illo die aut morte honesta, aut servitutē
 » infamæ finienda esset, nihil relinquerent, in

U. c. 546.
 a. C. 206.

*Astapen-
 sium iuros.*

U. c. 346.
a. C. 206.

» quod sœvire iratus hostis posset. Ferrum
» ignemque in manibus esse. Amicæ ac fide-
» les potius ea, quæ peritura essent, absume-
» rent manus, quam insultarent superbo lu-
» dibrio hostes. » His adhortationibus exse-
cratio dira adjecta, si quem a proposito spes
mollitiave animi flexisset. Inde concitato
agmine patentibus portis ingenti tumultu
erumpunt. Neque erat ulla satis firma statio
obposita; quia nihil minus, quam ut egredi
mœnibus auderent, timeri poterat. Perpaucæ
equitum turmæ, levisque armatura repente
e castris ad id ipsum emissæ occurrit. Acrior
inpetu atque animis, quam compositior ullo
ordine (s), pugna fuit. Itaque pulsus eques,
qui primus hosti se obtulerat, terrorem in-
tulit levi armaturæ. Pugnatumque sub ipso
vallo foret, ni robur legionum, perexiguo
ad instruendum dato tempore, aciem dire-
xisset. Ibi quoque trepidatum parumper circa
signa est, quum cæci furore in vulnera ac
ferrum vecordi audacia ruerent. Dein vetus
miles, adversus temerarios inpetus pertinax,
cæde primorum insequentes subpressit. Cona-
tus paullo post ultro (t) inferre pedem, ut

*Ad unum
occidun-
tur.*

(s) ordine ullo Gron. Crey.

(t) ultra Gron. Crey.

neminem cedere, atque obstinatos mori in vestigio quemque suo vidit; patefacta acie (quod ut facere posset, multitudo armatorum facile suppeditabat) cornua hostium amplexus, in orbem pugnantes ad unum omnes occidit.

XXIII. ATQUE hæc tamen hostium iratorum, ac tum maxime dimicantium, jure belli in armatos repugnantesque edebantur. Fœdior alia in urbe trucidatio erat, quum turbam feminarum puerorumque inbellem inermemque cives sui cæderent, & in succensum rogi semianima pleraque injicerent corpora, rivi que sanguinis flammam orientem restinguerent: postremo ipsi, cæde miseranda suorum fatigati, cum armis medio se incendio injecerunt. Jam cædi perpetratæ victores Romani supervenerunt. Ac primo conspectu tam fœde rei mirabundi parumper obstupuerunt. Dein quum aurum argentumque, cumulo rerum aliarum interfulgens, aviditate ingenii humani, rapere ex igne vellent, concepti alii flamma sunt, alii ambusti adflatu vaporis, quum receptus primis, urgente ingenti turba, non esset. Ita Astapa, sine præda militum, ferro ignique absumpta

U. e. 546.
a. C. 206.

Fœdior
alia in ur-
be trucida-
tio.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Gaditani
perfugæ.*

est. Marcius ceteris ejus regionis metu in deditionem acceptis, victorem exercitum Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipsos dies perfugæ a Gadibus venerunt, pollicentes, urbem Punicumque præsidium, quod in ea urbe esset, & imperatorem præsidii cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga substiterat, navibusque in Oceano collectis, aliquantum auxiliorum & trans fretum ex Africa ora, & ex proximis Hispaniæ locis per Hannonem præfectum coegerat. Fide accepta dataque perfugis, & Marcius eo cum expeditis cohortibus, & Lælius cum septem triremibus, quinqueremi una, est missus, ut terra marique communi consilio rem gererent.

*Scipionis
morbus.*

XXIV. SCIPIO ipse gravi morbo implicatus, graviore tamen fama, quum ad id quisque, quod audierat, (insita hominum libidine alendi de industria rumores) adjiceret aliquid, provinciam omnem ac maxime longinqua ejus turbavit: adparuitque, quantam excitatura molem vera fuisset clades, quum vanus rumor tantas procellas excivisset. Non focii in fide, non exercitus in officio mansit, Mandonius & Indibilis, quibus (quia regnum

sibi Hispaniæ, pulsus inde Carthaginensibus, destinarant animis) nihil pro spe contrigerat, concitatis popularibus (Lacetani autem erant) & juventute Celtiberorum excita, agrum Suesetanum Sedetanumque sociorum populi Romani hostiliter depopulati sunt. Civilis alius furor in castris ad Sucronem ortus. Octo ibi millia militum erant; præsidium gentibus, quæ cis Iberum incolunt, inpositum. Motæ autem eorum mentes sunt non tum primum, quum de vita imperatoris dubii rumores adlati sunt; sed jam ante, licentia ex diutino, ut fit, otio conlecta, & non-nihil, quod in hostico laxius raptò suetis vivere, artiores in pace res erant. Ac primo sermones tantum occulti ferebantur, « si » bellum in provincia esset, quid sese inter » pacatos facere? si debellatum jam & con- » fecta provincia esset, cur in Italiam non » revehi? » Flagitatum quoque stipendium procacius, quam ex more & modestia militari erat: & ab custodibus probra in circumeuntes vigilias tribunos jacta: & noctu quidam prædatum in agrum circa pacatum ierant; postremo interdium ac propalam sine comæatu ab signis abibant. Omnia libidine ac licentia

*U. e. 546i
a. C. 206.*

*Seditio
exercitus
ad
Sucronem.*

V. c. 546.
a. C. 206.

militum, nihil instituto ac disciplina militiæ, aut imperio eorum, qui præerant, gerebatur. Forma tamen Romanorum castrorum constabat una ea spe, quod tribunos ex contagione furoris haud expertes seditionis defectioisque rati fore, & jura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant, & in stationes ac vigilias in ordinem ibant: & ut vim imperii abstulerant, ita speciem dicto parentium, ultro sibi imperantes, fervabant. Erupit deinde seditio, postquam reprehendere atque improbare tribunos ea, quæ fierent, & conari obviam ire, & propalam abnuere, furoris eorum se futuros socios, senserunt. Fugatis itaque ex principiis, ac post paullo e castris tribunis, ad principes seditionis, gregarios milites, C. Albius Calenus & C. Atrium Umbrum, delatum omnium consensu imperium est. Qui, nequaquam tribuniciis contenti ornamentis, insignia etiam summi imperii, fasces securesque, adrectare ausi: neque venit in mentem, suis tergis suisque cervicibus virgas illas securesque inminere, quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falso credita occæcabat animos; sub cuius vulgatam mox famam

non dubitabant totam Hispaniam arsuram bello : in eo tumultu & focis pecunias imperari, & diripi propinquas urbes posse: & turbatis rebus, quum omnia omnes auderent, minus insignia fore, quæ ipsi fecissent.

U. c. 546.
a. C. 206.

XXV. QUUM alios subinde recentes nuncios, non mortis modo, sed etiam funeris, expectarent, neque superveniret quisquam, evanesceretque temere ortus rumor; tum primi auctores requiri cœpti. Et, subtrahente se quoque, ut credidisse potius temere, quam finxisse, rem talem videri posset, destituti duces jam sua ipsi insignia, & pro vana imagine imperii, quod gererent, veram justamque mox in se versuram potestatem horrebant. Stupente ita seditione (u), quum vivere primo, mox etiam valere Scipionem, certi auctores adferrent, tribuni militum septem ab ipso Scipione missi sunt (v). Ad quorum primum adventum exasperati animi; mox, ipsis placido sermone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti sunt. Circumeuntes enim tentoria primo, deinde in principiis prætorioque, ubi sermo-

*Tribuni
militum a
Scipione
ad seditiones
missi.*

(u) *stupenti ita seditioni Gron. Crev.*

(v) *supervenerunt Gron. Crev.*

*U. e. 546.
a. C. 206.*

*Permul-
cent eos
placido
sermone.*

nes inter se ferentium circulos vidissent, adloquebantur, percunctantes magis, quæ causa iræ consternationisque subitæ foret, quam factum accusantes, Vulgo « stipendium » non datum ad diem iactabatur : &, quum » eodem tempore, quo scelus Illiturgitano- » rum existisset, post duorum imperatorum » duorumque exercituum stragem, sua virtute » defensum nomen Romanum ac retenta pro- » vincia esset, Illiturgitanos pœnam noxæ » meritam habere; suis recte factis gratiam, qui » exsolvat, non esse. Talia querentes æqua » orare, seque ea relatores ad imperatorem, » respondebant. « Lætari, quod nihil tristius, » nec insanabilius esset : & P. Scipionem » Deum benignitate, & rempublicam esse » gratiæ referendæ. » Scipionem bellis adfue- » tum, ad seditionum procellas rudem, solli- » citum habebat res, ne aut exercitus pec- » cando, aut ipse puniendo, modum excederet. In præsentia, ut cœpisset, leniter agi placuit, &, missis circa stipendiarias civitates exactoribus (x), stipendii spem propinquam facere. Edictum subinde propositum, ut ad stipendium petendum convenirent Carthagi-

(x) *missi - + exactores Gron. Crev.*

nem seu carptim partes, seu universi mallent. Tranquillam seditionem, jam per se languescentem, repentina quies rebellantium Hispanorum fecit. Redierant enim in fines, omisso incepto, Mandonius & Indibilis, postquam vivere Scipionem adlatum est: nec jam erat aut civis, aut externus, cum quo furorem suum consociarent. Omnia circumspicientes consilia nihil reliqui habebant, præter non tutissimum a malis consiliis receptum, ut imperatoris vel justæ iræ, vel non desperandæ clementiæ sese committerent. Etiam hostibus eum ignovisse, cum quibus ferro dimicasset. Suam seditionem sine vulnere, sine sanguine fuisse: nec ipsam atrocem, nec atroci pœna dignam: ut ingenia humana sunt ad suam cuique levandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat, singulæne cohortes, an universi, ad stipendium petendum irent. Inclinavit sententiâ, quod tutius censebant, universos ire.

XXVI. PER eosdem dies, quibus hæc illi consultabant, consilium de iis Carthagini erat certabaturque (y) sententiis, utrum in auctores tantum seditionis (erant autem hi numero

(y) certabantque Gron. Crev.

U. e. 546.
a. C. 206.

Seditiosi
jubentur
venire Car-
thaginem.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Expedi-
tio in Laceta-
nos exer-
citus.*

haud plus, quam quinque & triginta) animad-
verteretur, an plurium supplicio vindicanda
tam scædi exempli defectio magis, quam se-
ditio, esset. Vicit sententia lenior, ut, unde
orta culpa esset, ibi pœna consisteret: ad
multitudinem castigationem satis esse. Consi-
lio dimisso, ut id actum videretur, expedi-
tio adversus Mandonium Indibilemque edici-
tur exercitui, qui Carthagine erat, & ciba-
ria dierum aliquot parare jubentur. Tribunus
septem, qui & antea Sucronem ad leniendam
seditionem ierant, obviam exercitui missis,
quina nomina principum seditionis edita sunt;
ut eos, per idoneos homines benigno vultu
ac sermone in hospitium invitatos sopitos-
que vino, vincirent. Haud procul jam Car-
thagine aberant, quum ex obviis auditum,
postero die omnem exercitum cum M. Silano
in Lacetanos proficisci, non metu modo omni,
qui tacitus insidebat animis, liberavit eos,
sed lætitiâ ingentem fecit: quod magis
habituri solum imperatorem, quam ipsi fu-
turi in potestate ejus essent. Sub occasum
solis urbem ingressi sunt, exercitumque alte-
rum parantem omnia ad iter viderunt. Ex-
cepti sermonibus de industria compositis,

« lætum obportunumque adventum eorum
 » imperatori esse, quod sub ipsam profectio-
 » nem alterius exercitus venissent, » corpora
 curant. A tribunis sine ullo tumultu auctores
 seditionis, per idoneos homines perducti in
 hospitia comprehensi ac vincti sunt. Vigilia
 quarta impedimenta exercitus, cujus simula-
 batur iter, proficisci cœpere. Sub lucem signa
 mota, & ad portam retentum agmen, custo-
 desque circa omnes portas missi, ne quis ur-
 be egrederetur. Vocati deinde ad concionem,
 qui pridie venerant, ferociter in forum ad
 tribunal imperatoris, ut ultro territuri sub-
 clamationibus, concurrunt. Simul & impe-
 rator in tribunal escendit, & reducti armati
 a portis inermi se concioni ab tergo circum-
 fuderunt. Tum omnis ferocia concidit, &
 ut postea fatebantur, nihil æque eos terruit,
 quam præter spem robor & color imperato-
 ris, quem adfectum visuros crediderant, vul-
 tusque, qualem ne in acie quidem aiebant
 meminisse. Sedit tacitus paullisper, donec
 nunciatum est, deductos in forum auctores
 seditionis, & parata jam omnia esse.

XXVII. TUM, silentio per præconem facto,
 ita cœpit: « Numquam mihi defuturam ora-

*U. e. 546,
 a. C. 206.*

*Compre-
 henduntur
 seditionis
 auctores.*

U. c. 546.

a. C. 206.

*Oratio
Scipionis
ad
Seditiosos.*

» tionem, qua exercitum meum adloquerer;
» credidi. Non quo verba umquam potius,
» quam res, exercuerim; sed quia prope a
» pueritia in castris habitus, adfueram mili-
» taribus ingeniis. Ad vos quemadmodum
» loquar, nec consilium, nec oratio suppe-
» ditat: quos ne quo nomine quidem adpel-
» lare debeam, scio. Cives? qui a patria
» vestra descistis: an milites? qui imperium
» auspiciumque abnuistis, sacramenti religio-
» nem rupistis. Hostes? corpora, ora, vesti-
» tum, habitum civium agnosco: facta, dicta,
» consilia, animos hostium video. Quid
» enim vos, nisi quod Ilergetes & Lacetani,
» aut optastis aliud, aut sperastis? Et illi
» tamen Mandonium atque Indibilem, regiae
» nobilitatis viros duces furoris secuti sunt:
» vos auspicium & imperium ad Umbrum
» Arrium & Calenum Albium detulistis. Ne-
» gate, vos id omnes fecisse, aut factum
» voluisse, milites: paucorum eum furorem
» atque amentiam esse, libenter credam ne-
» gantibus; nec enim ea sunt commissa, quae
» vulgata in omnem exercitum sine piaculis
» ingentibus expiari possint. Invitus ea, tam-
» quam vulnera, adtingo; sed nisi tacta tracta-

» taque sanari non possunt. Equidem, pulsus
 » Hispania Carthaginensibus, nullum locum
 » tota provincia, nullos homines credebam
 » esse, ubi vita invisa esset mea : sic me non
 » solum adversus socios gesseram ; sed etiam
 » adversus hostes. In castris en meis (quan-
 » tum me opinio sefellit ?) fama mortis meæ
 » non accepta solum, sed etiam expectata
 » est. Non quod ego vulgari facinus per omnes
 » velim, (equidem si totum exercitum meum
 » mortem mihi optasse crederem, hic statim
 » ante oculos vestros morerer ; nec me vita
 » juvaret, invisa civibus & militibus meis)
 » sed multitudo omnis, sicut natura maris,
 » per se immobilis est, venti & auræ cient ;
 » ita aut tranquillum, aut procellæ in vobis
 » sunt : & causa atque origo omnis furoris
 » penes auctores est ; vos contagione infa-
 » nistis. Qui mihi ne hodie quidem scire vi-
 » demini, quo amentia progressi sitis ; quid
 » facinoris in me, quid in patriam parentes-
 » que ac liberos vestros, quid in Deos, fa-
 » cramenti testes, quid adversus auspicia,
 » sub quibus militatis, quid adversus morem
 » militiæ disciplinamque majorum, quid ad-
 » versus summi imperii majestatem ausi sitis.

U. c. 5463

a. C. 2063

U. c. 546.
d. C. 206.

» De me ipso taceo. Temere potius, quam
 » avide, credideritis. Denique ego sim, cujus
 » imperii tædere exercitum minime mirandum
 » sit. Patria quid de vobis meruerat, quam
 » cum Mandonio & Indibili confociando con-
 » filia prodebatis? Quid populus Romanus,
 » quum imperium, ablatum ab tribunis suf-
 » fragio populi creatis, ad homines privatos
 » detulistis? quum, eo ipso non contenti,
 » si pro tribunis illos haberetis, fasces impe-
 » ratoris vestri ad eos, quibus servus, cui
 » imperarent, numquam fuerat, Romanus
 » exercitus detulistis. In prætorio tetende-
 » runt Albius & Atrius: classicum apud eos
 » cecinit: signum ab iis petatum est: fede-
 » runt in tribunali P. Scipionis: licitor adpa-
 » ruit: submoto inceserunt: fasces cum
 » securibus prælati sunt. Lapides pluere, &
 » fulmina jaci de cælo, & infuetos foetus
 » animalia edere, vos portenta esse putatis:
 » hoc est portentum, quod nullis hostiis,
 » nullis supplicationibus, sine sanguine eorum,
 » qui tantum facinus ausi sunt, expiari pos-
 » sit.»

XXVIII. «ATQUE ego (quamquam nullum
 » scelus rationem habet) tamen, ut in re
 » nefa-

» nefaria, quæ mens, quod consilium vestrum
 » fuerit, scire velim. Rhegium quondam in
 » præsidium missa legio, interfectis per sce-
 » lus principibus civitatis, urbem opulentam
 » per decem annos tenuit. Propter quod fa-
 » cinus tota legio, millia hominum quatuor,
 » in foro Romæ securi percussi sunt. Sed illi
 » primum, non Atrium Umbrum semilixam,
 » nominis etiam abominandi ducem, sed De-
 » cium Jubellium tribunum militum secuti
 » sunt: nec cum Pyrrho, nec cum Samniti-
 » bus aut Lucanis, hostibus populi Romani,
 » se conjunxerunt. Vos cum Mandonio &
 » Indibili consilia communicastis, & arma
 » confociaturi fuistis. Illi, sicut Campani Ca-
 » puam, Tuscis veteribus cultoribus ademptam,
 » Mamertini in Sicilia Messanam, sic Rhe-
 » gium habituri perpetuam sedem erant: nec
 » populum Romanum, nec socios populi Ro-
 » mani ultro laceffituri bello. Sucronemne vos
 » domicilium habituri eratis? ubi si vos de-
 » cedens confecta provincia imperator relin-
 » quem, Deum hominumque fidem inplo-
 » rare debebatis, quod non rediretis ad con-
 » juges liberosque vestros. Sed horum quo-
 » que memoriam, sicut patriæ meique, eje-

U. c. 546.
 a. C. 206.

U. c. 546.
a. C. 206.

» ceritis ex animis vestris. Viam consilii sce-
 » lerati, sed non ad ultimum dementis, ex-
 » sequi volo. Mene vivo, & cetero incolumi
 » exercitu, cum quo ego die uno Carthagi-
 » nem cepi, cum quo quatuor imperatores,
 » quatuor exercitus Carthaginensium fudi,
 » fugavi, Hispania expuli, vos octo millia
 » hominum, minoris certe omnes pretii, quam
 » Albius & Atrius sunt, quibus vos subjeci-
 » stis, Hispaniam provinciam populo Roma-
 » no erepturi eratis? Amolior & amoveo
 » nomen meum. Nihil ultra facile creditam
 » mortem meam a vobis violatus sim. Quid?
 » si ego morerer, mecum exspiratura respu-
 » blica, mecum casurum imperium populi
 » Romani erat? Ne istuc Jupiter optimus ma-
 » ximus sirit, urbem, auspicato Diis auctori-
 » bus in æternum conditam, fragili huic &
 » mortali corpori æqualem esse! Flaminio,
 » Paulo, Graccho, Postumio Albino, M.
 » Marcello, T. Quintio Crispino, Cn. Ful-
 » vio, Scipionibus meis, tot tam præclaris
 » imperatoribus uno bello absumtis, superstes
 » est populus Romanus, eritque, mille aliis
 » nunc ferro, nunc morbo morientibus. Meo
 » unius funere elata populi Romani esset res-

» publica ? Vos ipsi hic in Hispania, patre
 » & patruo meo, duobus imperatoribus, in-
 » terfectis, Septimum Marcium ducem vobis
 » adversus exultantes recenti victoria Pœnos
 » delegistis. Et sic loquor, tamquam sine
 » duce Hispaniæ futuræ fuerint. M. Silanus,
 » eodem jure, eodem imperio mecum in
 » provinciam missus, L. Scipio frater meus,
 » & (z) C. Lælius, legati, vindices maje-
 » statis imperii deessent ? Utrum exercitus
 » exercitui, an duces ducibus, an dignitas,
 » an causa comparari poterat ? Quibus si
 » omnibus superiores essetis, arma cum Pœ-
 » nis contra patriam, contra cives vestros
 » ferretis ? Africam Italiæ, Carthaginem urbi
 » Romanæ (a) imperare velletis ? Quam ob
 » noxam patriæ ? »

XXIX. « CORIOLANUM quondam damnatio
 » injusta, miserum & indignum exsilium, ut
 » irer ad obpugnandam patriam, inpulit: re-
 » vocavit tamen a publico parricidio privata
 » pietas. Vos qui dolor, quæ ira incitavit ?
 » Stipendiumne diebus paucis imperatore
 » ægro ferius numeratum satis digna causa

(z) & del. Gron. Crev.

(a) Romæ Gron. Crev.

U. c. 546.
a. C. 206.

» fuit, cur patriæ indiceretis bellum; cur ad
 » Illergetes descisceretis a populo Romano;
 » cur nihil divinarum humanarumve rerum
 » inviolatum vobis esset? Infanistis profecto,
 » milites: nec major in corpus meum vis
 » morbi, quam in vestras mentes, invasit.
 » Horret animus referre, quid crediderint
 » homines, quid speraverint, quid optaverint.
 » Auferat omnia inrita oblivio, si potest:
 » si non, utcumque silentium tegat. Non
 » negaverim, tristem atrocemque vobis vi-
 » sam orationem meam; (b) quanto credi-
 » tis facta vestra atrociora esse, quam dicta
 » mea? & me ea, quæ fecistis, pati æquum
 » censetis: vos ne dici quidem omnia æquo
 » animo ferretis? Sed ne ea quidem ipsa
 » ultra exprobrabuntur. Utinam tam facile
 » vos obliviscamini eorum, quam ego obli-
 » viscar. Itaque, quod ad vos universos ad-
 » tinet, si erroris pœnitet, fatis superque
 » pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius
 » UMBER, & ceteri nefariæ seditionis auctores,
 » sanguine luent, quod admiserunt. Vobis
 » supplicii eorum spectaculum non modo non
 » acerbum, sed lætum etiam, si sana mens

(b) meam del. Gron. Crev.

» rediit, debet esse. De nullis enim, quam
 » de vobis, infestius aut inimicius consu-
 » luerunt. » Vix finem dicendi fecerat, quum
 ex præparato simul omnium rerum terror
 oculis auribusque est obfusos. Exercitus,
 qui corona concionem circumdederat, gladiis
 ad scuta concrepuit. Præconis audita vox
 citantis nomina damnatorum in consilio. Nudi
 in medium protrahebantur: & simul omnis
 apparatus supplicii expromebatur. Deligati
 ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi,
 adeo torpentibus metu, qui aderant, ut non
 modo ferocior vox adversus atrocitatem pœ-
 næ, sed ne gemitus quidem, exaudiretur.
 Tracti inde de medio omnes, purgatoque loco,
 citati milites nominatim apud tribunos mili-
 tum in verba P. Scipionis jurarunt, stipen-
 diumque ad nomen singulis persolutum est.
 (c) Hunc finem exitumque seditio militum
 cœpta apud Sucronem habuit.

XXX. PER idem tempus ad Bætum fluvium
 Hanno, præfectus Magonis, missus a Gadi-
 bus cum parva manu Afrorum, mercede
 Hispanos sollicitando ad quatuor millia juve-
 num armavit. Castris deinde exutus ab L,

*U. e. 546.
 a. C. 206.*

*Duces
 seditionis
 pœnas
 dant.*

*Hanno
 præfectus
 Magonis
 a Marcio
 fusus.*

(c) est del. Gron. Crev.

U. C. 548.
a. C. 206.

Marcio, maxima parte militum inter tumultum captorum castrorum, quibusdam etiam in fuga amissis, palatos persequente equite, cum paucis ipse effugit. Dum hæc ad Bætium fluvium geruntur, Lælius interim, fretum in Oceanum evehctus, ad Carteiam classe accessit. Urbs ea in ora Oceani sita est, ubi primum e faucibus angustis panditur mare. Gades, sine certamine, proditione recipiendi, ultro qui eam rem pollicerentur in castra Romana venientibus, spes, sicut ante dictum est, fuerat. Patefacta in matura proditio est, comprehensosque omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem devehendos tradit. Adherbal, conjuratis in quinquere mem inpositis, præmissaque ea, quia tardior, quam triremis, erat, ipse cum octo triremibus modico intervallo sequitur. Jam fretum intrabat quinquere mis, quum Lælius, & ipse in quinquere mi e portu Carteiæ, sequentibus septem triremibus, evehctus, in Adherbalem ac triremes invehitur, quinquere mem satis credens deprehensam rapido in fretum, in adversum æstum reciprocari non posse. Pœnus in re subita parumper incertus trepidavit, utrum quinquere mem sequeretur, an in hostes rostra con-

*Adherbali & Lælii
pugna in
ipso fretum.*

verteret. Ipsa cunctatio facultatem detrectandæ pugnæ ademittit. Jam enim sub ictu teli erant, & undique instabant hostes. Æstus quoque arbitrium moderandi naves ademerat: neque erat navali pugna similis; quippe ubi nihil voluntarium, nihil artis aut consilii esset. Una natura freti, æstusque totius certaminis potens, suis, alienis navibus nequidquam remigio in contrarium tendentes invehebat: ut fugientem navem (d) videres retro vortice intortam victoribus (e) inlatam; & sequentem, si in contrarium tractum incidisset maris, fugientis modo sese avertentem. Jam in ipsa pugna hæc, quum infesto rostro peteret hostium navem, obliqua ipsa ictum alterius rostri accipiebat: illa, quum transversa objiceretur hosti, repente intorta in proram circumagebatur. Quum inter triremes, fortuna regente, anceps prælium misceretur, quinqueremis Romana, seu pondere tenacior, seu pluribus remorum ordinibus scindentibus vortices, quum facilius regeretur, duas triremes subpreffit, unius prælata inpetu lateris alterius remos deterfit: cete-

U. e. 546.

a. C. 206.

(d) navem del. Gron.

(e) victricibus Gron. Crev.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Laelius &
Marcius
redeunt ad
Scipionem.*

*Mandon-
nius & In-
dibilis co-
pias con-
trahunt.*

rasque, quas indepta esset, mulcasset, ni-
cum reliquis quinque navibus Adherbal velis
in Africam transmisisset.

XXXI. LÆLIUS, victor Carteiam revectus,
auditis, quæ acta Gadibus erant, patefactam
prodicionem, conjuratosque missos Cartha-
ginem, spem ad inritum redactam, qua ve-
nissent, nunciis ad L. Marcium missis, nisi
si (f) terere frustra tempus sedendo ad Ga-
des vellent, redeundum ad imperatorem esse,
adsentiente Marcio, paucos post dies ambo
Carthaginem rediere. Ad quorum discessum
non respiravit modo Mago, quum terra mari-
que ancipiti metu urgueretur; sed etiam,
audita rebellionem Ilergetum, spem recupe-
randæ Hispaniæ nactus, nuncios Carthagi-
nem ad senatum mittit; (g) qui, simul sedi-
tionem civilem in castris Romanis, simul
defectionem sociorum in majus verbis extol-
lentes, hortarentur, ut auxilia mitterent,
quibus traditum a patribus imperium Hispani-
æ repeti posset. Mandonius & Indibilis, in
fines regressi, paullisper, dum, quidnam de
seditione statueretur, scirent, suspensi quie-

(f) si del. Gron.

(g) mittit ad senatum Gron. Crev.

verunt; si civium errori ignosceretur, non diffidentes sibi quoque ignosci posse. Postquam vulgata est atrocitas supplicii, suam quoque noxam pari pœna æstimatam rati, vocatis rursus ad arma popularibus, contractisque, quæ ante habuerant, auxiliis, in Sedetanum agrum, ubi principio defectionis stativa habuerant, cum viginti millibus pedatum, duobus millibus equitum & (h) quingentis transcenderunt.

XXXII. SCIPIO, quum fide solvendi pariter omnibus noxiis innoxiiisque stipendii, tum vultu ac sermone in omnes placato, facile reconciliatis militum animis, priusquam castra ab Carthagine moveret, concione advocata, multis verbis in perfidiam rebellantium regulorum invectus, « nequaquam eodem animo se ire professus est ad vindicandum id scelus, quo civilem errorem nuper sanaverit. Tum se, haud fecus quam viscera secantem sua, cum gemitu & lacrimis triginta hominum capitibus expiasse octo millium seu imprudentiam, seu noxam: nunc læto & erecto animo ad cædem Ilergetum ire. Non enim eos, neque natos in eadem

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Oratio
Scipionis
ad
milites.*

(h) & del. Gron.

*U. c. 546.**a. C. 206.*

» terra, nec ulla secum societate junctos esse;
 » Eam, quæ sola fuerit, fidei atque amicitia
 » ipsos per scelus rupisse. In exercitu suo fe,
 » præterquam quod omnes cives, aut socios
 » Latinique nominis videat, etiam eo moveri,
 » quod nemo fere sit miles, qui non aut a
 » patruo suo Cn. Scipione, qui primus Ro-
 » mani nominis in eam provinciam venerit,
 » aut a patre consule, aut a se sit ex Italia
 » advectus. Scipionum nomini auspiciisque
 » omnes adfuetos, quos secum in patriam ad
 » meritum triumphum deducere velit: quos
 » consulatum petenti, velut si omnium com-
 » munis agatur honos, adfuturos speret.
 » Quod ad expeditionem adtineat, quæ in-
 » stet, inmemorem esse rerum suarum gesta-
 » rum, qui id bellum ducat. Magonis, Her-
 » cule, sibi, qui extra orbem terrarum in
 » circumfusam Oceano insulam cum paucis
 » perfugerit navibus, majorem curam esse,
 » quam Ilergetum. Quippe illic & ducem
 » Carthaginiensem, & quantumcumque Puni-
 » cum præsidium esse: hic latrones, latro-
 » numque duces; quibus ut ad populandos
 » finitimorum agros, restaque urenda, &
 » rapienda pecora aliqua vis sit, ita in acie

» ac signis conlatis nullam esse : magis velo-
 » citate ad fugam, quam armis fretos, pugna-
 » tuos esse. Itaque non, quod ullum inde
 » periculum, aut semen majoris belli videat,
 » ideo se, priusquam provincia decedat, ob-
 » primendos Ibergetes duxisse : sed primum,
 » ne inpunita tam scelerata defectio esset ;
 » deinde, ne quis in provincia, simul virtute
 » tanta & felicitate perdomita, relictus hostis
 » dici posset. Proinde Deis bene juvantibus
 » sequerentur, non tam ad bellum gerendum,
 » (neque enim cum pari hoste certamen esse)
 » quam ad expetendas ab hominibus scelestis
 » poenas.»

XXXIII. Ab hac oratione dimissos ad iter
 se comparare in diem posterum jubet, pro-
 fectusque decimis castris pervenit ad Iberum
 flumen. Inde, superato amni, die quarto in
 conspectu hostium posuit castra. Campus ante
 montibus circa septus erat. In eam vallem
 Scipio quum pecora, rapta pleraque ex ho-
 stium agris, propelli ad iritandam feritatem
 barbarorum jussisset, velites subsidio misit :
 a quibus ubi per procurfationem commissa
 pugna esset, Lælium cum equitatu inpetum
 ex occulto facere jubet. Mons obportune

*U. c. 546.
 a. C. 206.*

*Hispani
 prada ad-
 lecti ca-
 duntur.*

U. c. 546.
a. C. 206.

prominens equitum infidias texit : nec ulla mora pugnae facta est. Hispani in conspecta procul pecora, velites in Hispanos praeda occupatos incurrere. Primo missilibus territavere : deinde, emissis levibus telis, quae irritare magis, quam decernere, pugnam poterant, gladios nudant, & conlato pedes res coepta geri est : ancepsque pedestre certamen erat, nisi equites supervenissent. Neque ex adverso tantum inlati obvios obtrivere, sed circumvecti etiam quidam per infima clivi ab tergo se, ut plerosque intercluderent, objecerunt (i) : majorque caedes fuit, quam quantam edere levia per excursiones proelia solent. Ira magis accensa adverso proelio barbaris est, quam inminuti animi. Itaque, ne percussi viderentur, prima luce postero die in aciem processere. Non capiebat omnes copias angusta, sicut ante dictum est, vallis : duae ferme peditum partes, omnis equitatus in aciem descendit. Quod reliquum peditum erat, obliquo constituerunt colle. Scipio, pro se esse loci angustias ratus, & quod in arto pugna Romano aptior, quam Hispano militi, futura videbatur, &

*Postero die
in aciem
procedunt.*

(i) objecere Gron. Creva

quod in eum locum detracta hostium acies *U. c. 546.*
 esset, qui non omnem multitudinem eorum *a. C. 206.*
 caperet, novo etiam consilio adjecit animum:
 equitem nec se posse circumdare cornibus in
 tam angusto spatio; & hosti, quem cum
 pedite eduxisset, inutilem fore. Itaque impe-
 rat Lælio, ut per colles quam occultissimo
 itinere circumducatur equites, sequegetque,
 quantum possit, equestrem a pedestri pugnam.
 Ipse omnia signa peditum in hostes vertit:
 quatuor cohortes in fronte statuit, quia latius
 pandere aciem non poterat. Moram pugnandi
 nullam fecit, ut ipso certamine averteret ab
 conspectu transeuntium per colles equitum:
 neque ante circumductos sensere, quam tu-
 multum equestris pugnae ab tergo acceperunt.
 Ita duo (k) proelia erant: duæ peditum acies,
 duo equitatus per longitudinem campi (quia
 misceri ex genere utroque proelium angustiae
 non patiebantur) pugnabant. Hispanorum
 quum neque pedes equiti, nec eques pediti
 auxilio esset, pedes fiducia equitis temere
 commissus campo caderetur, eques circum-
 ventus nec peditem a fronte, (jam enim
 stratae pedestres copiae erant) nec ab tergo

*Prælium
 atrox.*

(k) duo diversa Gron. Crev.

U. c. 546. equitem sustineret, & ipsi, quum diu in orbem sese stantibus equis defendissent, ad unum
a. C. 206.
Vincuntur Hispani. omnes cæsi sunt: nec quisquam peditum equitumque superfuit, qui in valle pugnaverunt. Tertia pars, quæ in colle ad spectaculum magis tutum, quam ad partem pugnae capeffendam, steterat, & locum & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos & reguli ipsi fugerunt; priusquam tota circumveniretur acies, inter tumultum elapsi.

XXXIV. CASTRA eodem die Hispanorum, præter reliquam prædam, cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Romani focique ad mille ducenti (1) eo prælio ceciderunt: vulnerata amplius tria millia hominum. Minus cruenta victoria fuisset, si patientiore campo, & ad fugam capeffendam facili foret pugnatum. Indibilis, abjectis belli consiliis, nihil tutius in adflictis rebus experta fide & clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad eum mittit: qui, advolutus genibus, « fatalem rabiem temporis » ejus accusat, quum velut contagione quadam pestifera, non Iltergetes modo & Lacedæmoni, sed castra quoque Romana insanie-

Mandonius ad Scipionem supplex venit.

(1) ducentos Gron,

» rint. Suam quidem & fratris & reliquorum
 » popularium eam conditionem esse, ut aut,
 » si ita videatur, reddant spiritum P. Scipioni,
 » ab eodem illo acceptum : aut servati bis
 » uni debitam vitam pro eo in perpetuum
 » deveveant. Antea in causa sua fiduciam sibi
 » fuisse, nondum experta clementia ejus :
 » nunc contra, nullam in causa, omnem in
 » misericordia victoris spem positam habere.»
 Mos vetustus erat Romanis, cum quo nec
 foedere, nec æquis legibus jungeretur amicitia,
 non prius imperio in eum tamquam pacatum
 uti, quam omnia divina humanaque dedidisset,
 obsides accepti, arma adempta, præsidia
 urbibus inposita forent. Scipio, multis
 investus in præsentem Mandonium absentemque
 Indibilem verbis, « illos quidem merito perisse
 ipforum maleficio, » ait : « victuros suo atque
 populi Romani beneficio. Ceterum, se neque
 arma iis adempturum, (quippe ea pignora
 timentium rebellionem esse, se libera arma
 relinquere, solutosque metu animos) neque se
 in obfides innocios, sed in ipsos, si defecerint,
 sæviturum : nec ab inermi, sed ab armato
 hoste, pœnas expetiturum. Utramque fortunam

U. c. 546.

a. C. 206.

*Ignoscit ei
 & fratri
 Scipio.*

U. e. 546. » nam expertis permittere sese, utrum propi-
a. C. 206. » tios, an iratos, habere Romanos mallent.»

Ita dimissus Mandonius; pecunia tantummodo imperata, ex qua stipendium militi præstari posset. Ipse, Marcio in ulteriorem Hispaniam præmissio, Silano Tarraconem remisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Ilergetes pernumerarent, cum expeditis Marcium jam adpropinquantem Oceano adsequitur.

XXXV. INCHOATA res jam ante de Masinissa aliis atque aliis de causis dilata erat, quod Numida cum ipso utique congregari Scipione volebat, atque ejus dextra fidem facere. Ea tum itineris tam longi ac tam devii causa Scipioni fuit. Masinissa quum Gadibus esset, certior adventare eum a Marcio factus, causando conrumperet equos inclusos in insula, penuriamque omnium rerum & facere ceteris, & ipsos sentire, ad hoc equitem marcescere desidia, Magonem perpulit; ut se trajicere in continentem ad depopulandos proximis Hispaniæ (m) agros pateretur. Transgressus tres principes Numidarum præmittit, ad tempus locumque conloquio statuendum;

duos

(m) Hispanos Gron. Crev,

duos pro obfidibus retineri a Scipione jubet. Remisso tertio, qui, quo iustus erat, adduceret, Masinissam, cum paucis in conloquium venerunt. Ceperat jam ante Numidam ex fama rerum gestarum admiratio viri: substitueratque animo speciem quoque corporis amplam ac magnificam. Ceterum major præsentis veneratio cepit; &, præterquam quod suapte natura multa majestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusque corporis non cultus munditiis, sed virilis vere ac militaris, & ætas in medio virium robore; quod plenius nitidiusque ex morbo velut renovatus flos juventæ faciebat. Prope adtonitus ipso congressu Numida, « gratias de fratris filio remisso agit. Ex eo tempore, » adfirmat, « eam se quæsisse occasionem, quam tandem oblatam Deum immortalium beneficio non omiserit. Cupere se illi populoque Romano operam navare, ita ut nemo unus externus magis enise adjuverit rem Romanam. Id se, etiamsi jam pridem vellet, minus præstare in Hispania, aliena atque ignota terra, (n) potuisse: in qua autem natus genitus educatusque in spem paterni regni

(n) terra aliena atque ignota Gron. Crev.

U. c. 546.
a. C. 206a

Masinissæ
&
Scipionis
conlo-
quium.

U. c. 546. » esset, facile præstaturum. Siquidem eum;
a. C. 206. » dem Scipionem ducem in Africam mittant
 » Romani, fatis sperare perbrevis ævi Cartha-
 » ginem esse. » Lætus eum Scipio vidit au-
 diditque; quum caput rerum in omni hostium
 equitatu Masinissam fuisse sciret, & ipse
 juvenis specimen animi præ se ferret. Fide
 data acceptaque, profectus retro Tarraconem
 est. Masinissa permissu Romanorum, ne sine
 causa trajecisse in continentem videretur,
 populatus proximos agros Gades rediit.

*Mago
 jubetur in
 Italiam
 ire.*

XXXVI. MAGONI, desperatis in Hispania
 rebus, in quarum spem seditio primum mili-
 taris, deinde defectio Indibilis animos ejus
 sustulerant, paranti trajicere in Africam,
 nunciatum ab Carthagine est, jubere sena-
 rum, ut classem, quam Gadibus haberet, in
 Italiam trajiceret: conducta ibi Gallorum ac
 Ligurum quanta maxima posset juventute,
 conjungeret se Hannibali: neu senescere
 bellum, maximo inpetu, majore fortuna
 cœptum, sineret. Ad eam rem & a Carthagine
 pecunia advecta est: & ipse, quantam potuit,
 a Gaditanis exegit, non ærario modo eorum,
 sed etiam templis spoliatis, & privatim omni-
 bus coactis aurum argentumque in publicum

LIBER XXVIII CAP. XXXVI 323

conferre. Quum præterveheretur Hispaniæ oram, haud procul Carthagine Nova expositis in terram militibus, proximos depopulatus agros, inde ad urbem classem adpulit. Ibi quum interdiu milites in navibus tenuisset, nocte in litus expositos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat, ducit : nec præsidio satis valido urbem teneri ratus, & aliquos oppidanorum ad spem novandi res aliquid moturos. Ceterum nuncii ex agris trepidi simul populationem agrestiumque fugam & hostium adventum adtulerant : & visa interdiu classis erat, nec sine causa electam ante urbem stationem adparebat. Itaque instructi armatique intra portam, ad stagnum ac mare versam, continebantur. Ubi effusa hostes, mixta inter milites navalis turba, ad muros tumultu majore, quam vi, subierunt, patefacta repente porta, Romani cum clamore erumpunt : turbatosque hostes, & ad primum incursum conjectumque telorum averfos, usque ad litus cum multa cade persequuntur : nec, nisi naves litori adpulsa trepidos accepissent, superfuisset pugnae aut fugae quisquam. In ipsis quoque trepidatum navibus est, dum, ne hostes cum

*U. c. 346.
a. C. 206.*

*Carthagine
nem Novam
viam frustra
tentat.*

U. c. 546. suis simul inrumperent, trahunt scalas, oras
a. C. 206. que & ancoras, ne in moliendo mora esset;
 præcidunt. Multique adnantes navibus, in-
 certo præ tenebris, quid aut peterent aut
 vitarent, foede interierunt. Postero die quum
 classis inde retro ad Oceanum, unde vene-
 rat, fugisset, ad octingenti homines cæsi in-
 ter murum litusque, & ad duo millia armo-
 rum inventa.

*Gades re-
 petit, unde
 excludi-
 tur.*

XXXVII. MAGO, quum Gades repetisset,
 exclusus inde, ad Cimbim (haud procul a
 Gadibus is locus abest) classe adpulsa, mit-
 tendis legatis, querendoque, quod portæ
 sibi focio atque amico clausæ forent, purgan-
 tibus iis, multitudinis concursu factum in-
 festæ ob direpta quædam abs conscendenti-
 bus naves militibus, ad conloquium Suffetes
 eorum, qui summus Pœnis est magistratus,
 cum quæstore elicit, laceratosque verberibus
 cruci adfigi iussit: inde navibus ad Pityu-
 sam insulam, centum millia ferme a conti-
 nenti, (Pœni tum eam incolebant) trajecit:
 itaque classis bona cum pace accepta est, nec
 commeatus modo benigne præbiti, sed in
 supplementum classis juventus armaque data:
 quorum fiducia Pœnus in Baliares insulas

(quinquaginta inde millia absunt) transmisit. Duæ sunt Baliares insulæ, (o) major altera atque opulentior armis virisque : & portum habet, ubi commode hibernaturum se (& jam extremum autumnus erat) credebat. Ceterum, haud secus quam si Romani eam insulam incolerent, hostiliter classi obcursum est. Fundis ut nunc plurimum, ita tunc solo eo telo utebantur : nec quisquam alterius gentis unus tantum ea arte, quantum inter alios omnes Baliares excellunt. Itaque tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem jam terræ classem effusa est, ut, intrare portum non ausi, averterent in altum naves. In minorem inde Balarium insulam trajecerunt, fertilem agro; viris, armis (p) haud æque validam. Itaque egressi navibus supra portum loco munito castra locant : ac, sine certamine urbe agroque potiti, duobus millibus auxiliarium inde conscriptis, missisque Carthaginem ad hibernandum, naves subdixerunt. Post Magonis ab Oceani ora discessum, Gaditani Romanis deduntur.

U. c. 546.
a. C. 206.

Transmittit in Baliares insulas.

Minore positur.

- (o) insula del. Gron. Crev.
(p) armisque Gron.

U. c. 546.

a. C. 206.

*Scipio
Romam
redit.*

XXXVIII. HÆC in Hispania P. Scipionis ductu auspicioque gesta. Ipse, L. Lentulo & L. Manlio Acidino provincia tradita, decem navibus Romam rediit. Et, senatu extra urbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit: quoties signis conlatis dimicasset, quot oppida ex hostibus vicerat, quas gentes in ditionem populi Romani redegit. « Adversus quatuor se impetratores, quatuor victores exercitus in Hispaniam isse: neminem Carthaginensem in istis terris reliquisse. » Ob has res gestas magis tentata est triumphi spes, quam petita pertinaçiter; quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. Senatu misso, urbem est ingressus, argentique præ se in ærarium tulit quatuordecim millia pondo trecenta quadraginta duo, & signati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis consulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæque omnes ingenti favore P. Scipionem consulem dixerunt. Collega additur ei P. Licinius Crassus pontifex maximus. Ceterum, comitia majore, quam ulla per id bellum, celebrata frequentia, proditum memoriæ est. Convenerant undique

Comitia.

LIBER XXVIII CAP. XXXVIII 327

non suffragandi modo, sed etiam spectandi
 causa P. Scipionis: concurrebantque & do-
 mum frequentes, & in Capitolium ad inmo-
 lantem eum, quum centum bubus votis in
 Hispania Jovi sacrificaret: spondebantque
 animis, sicut C. Lutatius superius bellum
 Punicum finisset, ita id, quod instaret, P.
 Cornelium finiturum; atque, ut Hispania
 omni Pœnos expulisset, sic Italia pulsurum
 esse: Africamque ei, perinde ac debellatum
 in Italia foret, provinciam destinabant. Præ-
 toria inde comitia habita. Creati duo, qui
 rum ædiles plebis erant, Sp. Lucretius &
 Cn. Octavius, & ex privatis Cn. Servilius
 Cæpio & L. Æmilius Papius. Quartodecimo
 anno Punici belli P. Cornelius Scipio & P.
 Licinius Crassus ut consulatum inierunt, no-
 minatæ consulibus provinciæ sunt, Sicilia
 Scipioni extra sortem, concedente collega,
 quia sacrorum cura (q) pontificem maximum
 in Italia retinebat; Bruttii Crasso. Tum præ-
 toriæ provinciæ in sortem conjectæ. Urbana
 Cn. Servilio obtigit, Ariminum (ita Galliam
 adpellabant) Sp. Lucretio, Sicilia L. Æmilio,
 Cn. Octavio Sardinia. Senatus in Capitolio

U. c. 546.
 a. C. 206.

U. c. 547.
 a. C. 205.

P. Corne-
 lio, P.
 Licinio
 Coss.

Provinciae
 rum
 divisio

(q) cura sacrorum Gron. Crev.

U. e. 547. habitus. Ibi, referente P. Scipione, *senatus*
a. C. 205. consultum factum est, ut, quos ludos inter
 seditionem militarem in Hispania vovisset,
 ex ea pecunia, quam ipse in ærarium detu-
 lisset, faceret.

*Legatorum
 Saguntinorum in
 senatu
 oratio.*

XXXIX. Tum Saguntinorum legatos in
 senatum introduxit. Ex eis maximus natu :
 « Etsi nihil ultra malorum est, Patres con-
 » scripti, quam quod passi sumus, ut ad ul-
 » timum fidem vobis præstaremus; tamen ea
 » vestra merita, imperatorumque vestrorum
 » erga nos fuerunt, ut nos cladium nostra-
 » rum non poeniteat. Bellum propter nos sus-
 » cepistis: susceptum quartumdecimum annum
 » tam pertinaciter geritis, ut sæpe ad ulti-
 » mum discrimen & ipsi veneritis, & popu-
 » lum Carthaginiensem adduxeritis. Quum in
 » Italia atrox bellum & Hannibalem hostem
 » haberetis, consulem cum exercitu in Hispa-
 » niam, velut ad conligendas reliquias nau-
 » fragii nostri, misistis. P. & Cn. Cornelii,
 » ex quo in provinciam venerunt, nullo
 » tempore destiterunt, quæ nobis secunda,
 » quæque adversa hostibus nostris essent, fa-
 » cere. Jam omnium primum oppidum nobis
 » restituerunt: per omnem Hispaniam cives

LIBER XXVIII CAP. XXXIX 329

» nostros venundatos, dimissis, qui conqui-
 » rerent, ex servitute in libertatem restitue-
 » runt. Quum jam prope esset, ut optabilem
 » ex miserrima fortunam haberemus ; P. &
 » Cn. Cornelii imperatores vestri luctuosius
 » nobis quoque, quam vobis, perierunt. Tum
 » vero ad hoc retracti ex distantibus locis in
 » sedem antiquam videbamur, ut iterum peri-
 » remus, & alterum excidium patriæ videre-
 » mus : nec ad perniciem nostram Carthagi-
 » nensi utique aut duce aut exercitu opus
 » esse : ab Turdulis nos veterrimis hostibus,
 » qui prioris quoque excidii causa nobis
 » fuerant, exstingui posse. Quum ex inspe-
 » rato repente misisset nobis P. hunc Scipio-
 » nem : quem, fortunatissimi omnium Sagun-
 » tinorum videmur, quia consulem declara-
 » tum videmus, ac vidisse nos civibus nostris
 » renunciaturi sumus, spem omnem salutem-
 » que nostram. Qui, quum plurimas hostium
 » vestrorum cepisset in Hispania urbes, ubi-
 » que ex captorum (r) numero excretos Sa-
 » guntinos in patriam remisit; postremo Tur-
 » detaniam, adeo infestam nobis, ut illa gente
 » incolumi stare Saguntum non posset, ita

U. c. 547.
 a. C. 205.

(r) *captivorum Gron. Crev.*

U. C. 547. » bello adflixit, ut non modo [nobis, (absit
 a. C. 205. » verbo invidia) ne posteris quidem timenda
 » nostris esset. Deletam urbem cernimus eo-
 » rum, quorum in gratiam Saguntum deleve-
 » rat Hannibal. Vestigal ex agro eorum ca-
 » pimus, quod nobis non fructu jucundius est,
 » quam ultione. Ob hæc, quibus majora ne-
 » que sperare, neque optare ab Diis inmor-
 » talibus poteramus, gratias actum nos de-
 » cem legatos Saguntinus senatus populusque
 » ad vos misit: simul gratulatum, quod ita
 » res hos annos in Hispania atque Italia ges-
 » sistis, ut Hispaniam non Ibero amne tenus,
 » sed qua terrarum ultimas finit Oceanus, do-
 » mitam armis habeatis: Italiæ, nisi quate-
 » nus vallum castrorum cingit, nihil relique-
 » ritis Poeno. Jovi optimo maximo, præfidi
 » Capitolinæ arcis, non grates tantum ob
 » hæc agere jussi sumus, sed donum hoc etiam,
 » si vos permitteretis, coronam auream in
 » Capitolium victoriæ ergo ferre. Id uti per-
 » mittatis, quæsumus; utique, si vobis ita
 » videtur, quæ nobis imperatores vestri com-
 » moda tribuerunt, ea rata atque perpetua
 » auctoritate vestra faciatis. » Senatus legatis
 Saguntinis respondit, «Et dirutum & restitu-

» tum Saguntum fidei socialis utrimque fer-
 » vatæ documentum omnibus gentibus fore.
 » Suos imperatores recte, & ordine, & ex
 » voluntate senatus fecisse, quod Saguntum
 » restituerint, civesque Saguntinos servitio
 » exemerint: quæque alia eis benigne fece-
 » rint, ea senatum ita voluisse fieri: donum
 » permittere, ut in Capitolio ponerent.»
 Locus inde lautiaque legatis præberi iussa,
 & muneris ergo in singulos dari ne minus
 dena millia æris. Legationes deinde ceteræ
 in senatum introductæ, auditæque. Et peten-
 tibus Saguntinis, ut, quatenus tuto possent,
 Italiam spectatum irent, duces dati, literæ-
 que per oppida missæ, ut Hispanos comiter
 acciperent. Tum de republica, de exercitibus
 scribendis, de provinciis relatum.

XL. QUUM Africam novam provinciam
 extra sortem P. Scipioni destinari homines
 fama ferrent, & ipse, nulla jam modica glo-
 ria contentus, non ad gerendum modo bel-
 lum, sed ad finiendum, diceret se consulem
 declaratum esse, neque aliter id fieri posse,
 quam si ipse in Africam exercitum transpor-
 taret, &, acturum se id per populum, aperte
 ferret, si senatus adversaretur, id consilium

*U. c. 547^a
 a. C. 205.*

*Scipio
 Africam
 provin-
 ciam
 destinat
 sibi.*

*U. c. 547.
a. C. 205.*

*Adversa-
tur ei
Fabius.*

haudquaquam primoribus Patrum cum place-
ret, ceterique per metum aut ambitionem
mussarent; Q. Fabius Maximus rogatus sen-
tentiam, « Scio, [inquit] multis vestrum
» videri, Patres conscripti, rem actam ho-
» dierno die agi, & frustra habiturum ora-
» tionem, qui, tamquam de integra re, de
» Africa provincia sententiam dixerit. Ego
» autem primum illud ignoro, quemadmodum
» jam certa provincia Africa consulis viri
» fortis ac strenui sit, quam nec senatus cen-
» suit in hunc annum provinciam esse, nec
» populus iussit. Deinde, si est, consulem
» peccare arbitror, qui, de re transacta simu-
» lando se referre, senatum ludibrio habet,
» non senatorem modo, qui, de quo consu-
» litur, suo loco dicit sententiam. Atque ego
» certum habeo, dissentienti mihi ab ista festi-
» natione in Africam trajiciendi, duarum re-
» rum subeundam opinionem esse: unius, in-
» sitæ ingenio meo cunctationis, quam me-
» tum pigritiamque homines adolescentes sane
» adpellent, dum ne poeniteat, adhuc aliorum
» speciosiora primo aspectu consilia semper
» visa, mea usu meliora; alterius, obtrecta-
» tionis atque invidiæ adversus crescentem in

LIBER XXVIII CAP. XL 333

5 dies gloriam fortissimi consulis. A qua suspi-
 6 cione si me neque vita acta & mores mei,
 7 neque dictatura cum quinque consulatibus,
 8 tantumque gloriæ belli domique partæ vin-
 9 dicat, ut propius fastidium ejus sim, quam
 10 desiderium; ætas saltem liberet. Quæ enim
 11 mihi æmulatio cum eo esse potest, qui ne
 12 filio quidem meo æqualis sit? Me dictato-
 13 rem, quum vigerem adhuc viribus, & in
 14 cursu maximarum rerum essem, recusantem
 15 nemo aut in senatu, aut ad populum audi-
 16 vit, quo minus insectanti me magistro equi-
 17 tum, quod fando numquam ante auditum
 18 erat, imperium mecum æquaretur. Rebus;
 19 quam verbis, adsequi malui, ut, qui alio-
 20 rum judicio mihi comparatus erat, sua mox
 21 confessione me sibi præferret: nedum ego,
 22 perfunctus honoribus, certamina mihi atque
 23 æmulationes cum adolescente florentissimo
 24 proponam: videlicet ut mihi jam vivendo,
 25 non solum rebus gerendis fesso, si huic ne-
 26 gata fuerit, Africa provincia decernatur.
 27 Cum ea gloria, quæ parta est, vivendum
 28 atque moriendum est. Vincere ego prohibui
 29 Hannibalem, ut a vobis, quorum vigens
 30 nunc vires, etiam vinci posset. »

U. c. 5473

a. C. 205.

U. c. 547. XLI. «ILLUD te mihi ignoscere, P. Corneli,
 a. C. 205. » neli, æquum erit, si, quum in me ipso
 » numquam pluris famam hominum, quam
 » rempublicam, fecerim, ne tuam quidem
 » gloriam bono publico præponam. Quam-
 » quam, si aut bellum nullum in Italia, aut
 » is hostis esset, ex quo victo nihil gloriæ
 » quæreretur; qui te in Italia retineret, etsi
 » id bono publico faceret, simul cum bello
 » materiam gloriæ tuæ isse ereptum videri
 » posset. Quum vero Hannibal hostis inco-
 » lumi exercitu quartumdecimum annum Ita-
 » liam obsideat, pœnitebit te, P. Corneli,
 » gloriæ tuæ, si hostem eum, qui tot fune-
 » rum, tot cladum nobis causa fuit, tu
 » consul Italia expuleris, &, sicut penes C.
 » Lutatium prioris Punici perpetrati belli ti-
 » tulus fuit, ita penes te hujus fuerit? Nisi
 » aut Hamilcar Hannibali dux est præferen-
 » dus, aut illud bellum huic, aut victoria
 » illa major clariorque, quam hæc, (modo
 » contingat, ut te consule vincamus) futura
 » est. Ab Drepanis atque Eryce detraxisse
 » Hamilcarem, quam Italia expulisse Pœnos
 » atque Hannibalem, malis? Ne tu quidem,
 » etsi magis partam, quam speratam, gloriam

LIBER XXVIII CAP. XLI 335

» amplecteris, Hispania potius, quam Italia, *U. c. 5473*
 » bello liberata gloriatus fueris. Nondum is *a. C. 205*
 » est Hannibal, quem non magis timuisse vi-
 » deatur, quam contempsisse, qui aliud bellum
 » maluerit. Quin igitur ad hoc adtingeris,
 » nec per istos circuitus, ut, quum in Afri-
 » cam trajeceris, secuturum te illuc Hanni-
 » balem speres potius, quam recto hinc itinere,
 » ubi Hannibal est, eo bellum intendis (s) ?
 » Egregiam istam palmam belli Punici patrati
 » petis ? Hoc & natura prius est, tua quum
 » defenderis, aliena ire obpugnatum. Pax ante
 » in Italia, quam bellum in Africa sit : &
 » nobis prius decedat timor, quam ultro aliis
 » inferatur. Si utrumque tuo ductu auspicio-
 » que fieri potest ; Hannibale hic victo, illic
 » Carthaginem expugna. Si altera utra (t)
 » victoria novis consulibus relinquenda est ;
 » prior quum major clariorque, tum caussa
 » etiam insequentis fuerit. Nam nunc quidem
 » præterquam quod & in Italia & in Africa
 » duos diversos exercitus alere ærarium non
 » potest ; præterquam quod, unde classes
 » tueamur, unde com meatibus præbendis

(s) *intendas Crev.*(t) *alterutra Gron. Crev.*

U. c. 547. » sufficiamus, nihil reliqui est; quid (u) ?
a. C. 205. » periculi tandem, quantum adeatur, quem
 » fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bel-
 » lum in Africa geret. Quid? si (quod Dii
 » omen avertant, & dicere etiam reformidat
 » animus, sed, quæ acciderunt, accidere
 » possunt) & victor Hannibal ire ad urbem
 » pergat; tum demum te consulem ex Africa,
 » sicut Q. Fulvium a Capua, arcessemus?
 » Quid? quod in Africa quoque Mars com-
 » munis belli erit? Domus tibi tua, pater
 » patruusque, intra triginta dies cum exerci-
 » tus cæsi, documento sint; ubi per aliquot
 » annos, maximis rebus terra marique geren-
 » dis, amplissimum nomen apud exteras gen-
 » tes populi Romani vestræque familiæ fece-
 » rant. Dies me deficiat, si reges imperato-
 » resque, temere in hostium terras transgres-
 » sos cum maximis cladibus suis exercituum-
 » que suorum, numerare velim. Athenienses,
 » prudentissima civitas, bello domi relicto,
 » auctore æque inpigro ac nobili juvene,
 » magna classe in Siciliam transmissa, una
 » navali pugna florentem rempublicam suam
 » in perpetuum adflixerunt.»

(u) quid? del. Gron.

XLII.

LIBER XXVIII CAP. XLII 337

XLII. « EXTERNA & nimis antiqua repeto. *U. c. 547.*
 » Africa eadem ista & M. Atilius, infigne *a. C. 207^s*
 » utriusque fortunæ exemplum, nobis docu-
 » mento sint. Næ tibi, P. Corneli, quum ex
 » alto Africam conspexeris, ludus & jocus
 » fuisse Hispaniæ tuæ videbuntur. Quid enim
 » simile? Pacato mari præter oram Italiæ
 » Galliæque vectus, Emporias in urbem fo-
 » ciorum, classem adpulisti: expositos mili-
 » tes, per tutissima omnia, ad socios & ami-
 » cos populi Romani Tarracōnem duxisti:
 » ab Tarracōne deinde iter per præsidia Ro-
 » mana: circa Iberum exercitus patris patriui-
 » que tui, post amissos imperatores ferocio-
 » res & calamitate ipsa: dux tumultuarius
 » quidem ille L. Marcius, & militari suffragio
 » ad tempus lectus; ceterum, si nobilitas ac
 » justī honores adornarent, claris imperato-
 » ribus qualibet arte belli par: obpugnata per
 » summum otium Carthago, nullo triumphum Pu-
 » nicorum exercituum socios defendente. Ce-
 » tera, neque ea elevo, nullo tamen modo
 » Africo bello comparanda; ubi non portus
 » ullus classi nostræ apertus, non ager paca-
 » tus, non civitas socia, non rex amicus,
 » non consistendi usquam locus, non proce-

U. c. 547.
a. C. 205.

» dendi : quacumque circumspexeris , hosti-
» lia omnia atque infesta. An Syphaci Numi-
» disque credis ? Satis sit semel creditum.
» Non semper temeritas est felix : & fraus
» fidem in parvis sibi præstruit , ut , quum
» operæ pretium sit , cum mercede magna fal-
» lat. Non hostes patrem patruumque tuum
» armis prius , quam Celtiberi focii fraude
» circumvenerunt : nec tibi ipsi a Magone
» & Hasdrubale , hostium ducibus , quantum
» ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis ,
» periculi fuit. Numidis tu credere potes ,
» defectionem militum tuorum expertus ? Et
» Syphax & Masinissa se , quam Carthaginien-
» ses , malunt potentes (v) in Africâ esse :
» Carthaginenses , quam quemquam alium.
» Nunc illos æmulatio inter sese & omnes
» caussæ certaminum acuunt ; quia procul
» externus metus est. Ostende (x) Romana
» arma , exercitum alienigenam ; velut ad com-
» mune restinguendum incendium concurrent.
» Aliter iidem illi Carthaginenses Hispaniam
» defenderunt : aliter mœnia patriæ , templa
» Deum , aras & focos , defendent ; quum
» euntes in prælium pavida prosequetur con-

(v) potentissimos Gron. (x) add. illis Gron.

LIBER XXVIII CAP. XLII §39

» jux, & parvi liberi obcurfabunt. Quid por-
 » ro? Si fati confisi Carthaginienſes conſenſu
 » Africæ, fide ſociorum regum, mœnibus ſuis,
 » quum tuo exercitusque tui præſidio nudatam
 » Italiam viderint, ipſi ultro novum exerci-
 » tum in Italiam aut ex Africa miſerint; aut
 » Magonem, quem, a Baliaribus claſſe tranſe-
 » miſſa, jam præter oram Ligurum Alpino-
 » rum veſtari conſtat, Hannibali ſe conjun-
 » gere jufferint? Nempe in eodem terrore
 » erimus, in quo nuper fuimus, quum Haf-
 » drubal in Italiam tranſcendit: quem tu,
 » qui non ſolum Carthaginem, ſed omnem
 » Africam, exercitu tuo es claufurus, e ma-
 » nibus tuis in Italiam emiſiſti. Viſtum a te
 » dices: eo quidem minus vellem, & id tua,
 » non reipublicæ ſolum, cauſa, iter datum
 » victo in Italiam eſſe. Patere, nos omnia, quæ
 » proſpera tibi ac populi Romani imperio eve-
 » nere (y), tuo conſilio adſignare; adverſa
 » caſibus incertis belli & fortunæ delegare.
 » Quo melior fortiorque es, eo magis talem
 » præſidem ſibi patria atque univerſa Italia
 » retinet. Non poteſt ne ipſe quidem diſſimu-
 » lare, ubi Hannibal ſit, ibi caput atque arcem

(y) quæ proſpera tibi ac reip. in imperio evenere;
 Gron. Crev.

U. c. 547. » hujus belli esse; quippe qui præ te feras;
 a. C. 205. » eam tibi causam trajiciendi in Africam esse,
 » ut Hannibalem eo trahas. Sive igitur hic,
 » sive illic, cum Hannibale est tibi futura
 » res. Utrum ergo tandem firmior eris in
 » Africa solus, an hic, tuo collegæque tui
 » exercitu conjuncto? Ne Claudius quidem &
 » Livius consules tam recenti exemplo, quan-
 » tum id interfit, documento sunt? Quid?
 » Hannibalem utrum tandem extremus angu-
 » lus agri Bruttii frustra jam diu poscentem
 » ab domo auxilia, an propinqua Carthago
 » & tota fœcia Africa potentio rem armis vi-
 » risque faciet? Quod istud consilium est,
 » ibi malle decernere, ubi tuæ dimidio mi-
 » nores copiæ sint, hostium multo majores,
 » quam ubi duobus exercitibus adversus unum,
 » tot præliis & tam diuturna & gravi militia
 » fessum, pugnandum sit? Quam compar con-
 » silium tuum parentis tui consilio sit, reputa.
 » Ille, consul profectus in Hispaniam, ut Han-
 » nibali ab Alpibus descendenti occurreret,
 » in Italiam ex provincia rediit: tu, quum
 » Hannibal in Italia sit, relinquere Italiam
 » paras; non quia reipublicæ id utile, sed
 » quia tibi amplum & gloriosum censes esse:

» sicut quum, provincia & exercitu relicto, *V. c. 547.*
 » sine lege, sine senatusconsulto, duabus *a. C. 205.*
 » navibus populi Romani imperator fortunam
 » publicam & majestatem imperii, quæ tum
 » in tuo capite periclitabantur, commisisti. Ego
 » P. Cornelium, Patres conscripti, reipublicæ
 » nobisque, non sibi ipsi privatim creatum
 » consulem existimo: exercitusque ad custo-
 » diam urbis atque Italiæ scriptos esse, non
 » quos regio more per superbiam consules,
 » quo terrarum velint, trajiciant. »

XLIII. QUUM oratione ad tempus parata
 Fabius, tum auctoritate & inveterata pru-
 dentia fama, magnam partem senatus, & se-
 niores maxime, movisset, pluresque consilium
 senis, quam animum adolescentis ferocem,
 laudarent; Scipio ita locutus fertur; « Et ipse
 » Q. Fabius principio orationis, Patres con-
 » scripti, commemoravit, in sententia sua posse
 » obrectationem suspectam esse. Cujus ego
 » rei non tam ipse ausim tantum virum infi-
 » mulare, quam ea suspicio, vitio orationis;
 » an rei, haud sane purgata est. Sic enim ho-
 » nores suos & famam rerum gestarum extulit
 » verbis, ad extinguendum invidiæ crimen,
 » tamquam mihi ab infimo quoque periculum

*Fabio
 responderet
 Scipio.*

U. c. 547. » fit, ne mecum æmuletur : & non ab eo,
 a. C. 205. » qui, quia super ceteros excellat, quo me
 » quoque niti non dissimulo, me sibi æquari
 » nolit. Sic senem se perfunctum honoribus,
 » & me infra ætatem filii etiam sui posuit ;
 » tamquam non longius, quam quantum vitæ
 » humanæ spatium est, cupiditas gloriæ ex-
 » tendatur, maximaque pars ejus in memoriam
 » ac posteritatem promineat. Maximo cuique
 » id accidere animo certum habeo, ut se non
 » cum præsentibus modo, sed cum omnis ævi
 » claris viris, comparent. Equidem haud dissi-
 » mulo, me tuas, Q. Fabi, laudes non adsequi
 » solum velle, sed, (bona venia tua dix-
 » rim) si possim, etiam exsuperare. Illud nec
 » tibi in me, neu mihi in minores natu
 » animi fit, ut nolimus, quemquam nostri
 » similem evadere civem. Id enim non eorum
 » modo, quibus inviderimus, sed reipublicæ,
 » & pene omnis generis humani detrimen-
 » tum fit. Commemoravit, quantum essem
 » periculi aditurus, si in Africam trajicerem ;
 » ut meam quoque, non solum reipublicæ &
 » exercitus, vicem videretur sollicitus. Unde
 » hæc repente cura de me exorta? quum pa-
 » ter patruusque meus interfecti, quum duo

» exercitus eorum prope occidione occisi
 » essent, quum amissæ Hispaniæ, quum qua-
 » tuor exercitus Pœnorum, quatuorque (z)
 » duces omnia metu armisque tenerent, quum
 » quæsitus ad id bellum imperator nemo se
 » ostenderet, præter me, nemo profiteri no-
 » men ausus esset, quum mihi quatuor & vi-
 » ginti annos nato detulisset imperium popu-
 » lus Romanus; quid ita tum nemo ætatem
 » meam, vim hostium, difficultatem belli,
 » patris patrique recentem cladem comme-
 » morabat? Utrum major aliqua nunc in Afri-
 » ca calamitas accepta est, quam tunc in
 » Hispania erat? An majores nunc sunt exer-
 » citus in Africa, duces plures melioresque,
 » quam tunc in Hispania fuerunt? An ætas
 » mea tunc maturior bello gerendo fuit, quam
 » nunc est? An cum Carthaginienſi hoste in
 » Hispania, quam in Africa, bellum geraptius
 » est? Facile est, post fusos fugatosque quatuor
 » exercitus Punicos, post tot urbes vi captas,
 » aut metu subactas in ditionem, post per-
 » domita omnia usque ad Oceanum, tot re-
 » gulos, tot sævas gentes, post receptam to-
 » tam Hispaniam, ita ut vestigium nullum

U. c. 547.

a. C. 205.

(z) quatuor Gron. Crev.

U. c. 547. » belli reliquum sit, elevare meas res gestas :
 4. C. 205. » tam, Hercule, quam, si victor ex Africa
 » redierim, ea ipsa elevare, quæ nunc, reti-
 » nendi mei causa, ut terribilia eadem vi-
 » deantur, verbis extolluntur. Negat aditum
 » esse in Africam, negat ullos patere portus,
 » M. Atilium captum in Africa commemorat ;
 » tamquam M. Atilius primo accessu ad Afri-
 » cam offenderit : neque recordatur, illi ipsi
 » tam infelici imperatori patuisse tamen por-
 » tus Africæ, & res egregias primo anno
 » gessisse, &, quantum ad Carthaginienses du-
 » ces adinet, invictum ad ultimum perman-
 » sisse. Nihil igitur me isto tu exemplo ter-
 » rueris. Si hoc bello, non priore, si nuper,
 » & non annis ante quadraginta, ista clades
 » accepta foret, qui ego minus in Africam,
 » Regulo capto, quam, Scipionibus occisis,
 » in Hispaniam trajicerem ? Nec felicius Xan-
 » thippum Lacedæmonium Carthagini, quam
 » me patriæ meæ sinerem natum esse : cresce-
 » retque mihi ex eo ipso fiducia, quod possit
 » in hominis unius virtute tantum momenti
 » esse. At etiam Athenienses audiendi sunt,
 » temere in Siciliam, omisso domi bello,
 » transgressi. Cur ergo, quoniam Græcas

» fabulas enarrare vacat, non Agathoclem ^{U. c. 347.}
 » potius, Syracusanum regem, quum diu Si- ^{a. c. 205.}
 » cilia Punico bello ureretur, transfressum
 » in hanc eandem Africam, avertisse eo bel-
 » lum, unde venerat, refers (a)? »

XLIV. « SED, quid ultro metum inferre
 » hosti, & ab se remoto periculo alium in
 » discrimen adducere, quale fit, veteribus
 » externisque exemplis admonere opus est?
 » Majus praesentiusve ullum exemplum esse,
 » quam Hannibal, potest? Multum interest,
 » alienos populere fines, an tuos uri, excindi,
 » videas. Plus animi est inferenti periculum,
 » quam propulsanti. Ad hoc major ignotarum
 » rerum est terror: bona malaque hostium
 » ex propinquo ingressus fines adspicias. Non
 » speraverat Hannibal fore, ut tot in Italia
 » populi ad se deficerent, quot defecerunt
 » post Cannensem cladem; quanto minus quid-
 » quam in Africa Carthaginensibus firmum
 » ac stabile sit, infidis sociis, gravibus ac su-
 » perbis dominis? Ad hoc nos, etiam de-
 » ferti ab sociis, viribus nostris, milite Ro-
 » mano, stetimus. Carthaginensi nihil civi-
 » lis roboris est. Mercede paratos milites

(a) refert Gron., v. 13. 205. 552 (d).

U. c. 547. » habent, Afros Numidasque, levissima fidei
a. C. 205. » mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ
 » sit, una & trajecisse me audietis, & ardere
 » bello Africam, & molientem hinc Hanni-
 » balem, & obsideri Carthaginem. Lætiores
 » & frequentiores ex Africa expectate nun-
 » cios, quam ex Hispania accipiebatis. Has
 » mihi spes subjicit fortuna populi Romani,
 » Dii fœderis ab hoste violati testes, Syphax
 » & Masinissa reges : quorum ego fidei
 » ita innitar, ut bene tutus a perfidia sim.
 » Multa, quæ nunc ex intervallo non adpa-
 » rent, bellum aperiet. Et id est viri & du-
 » cis, non deesse fortunæ præbenti se, &
 » oblata casu flectere ad consilium. Habebo,
 » Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem;
 » sed illum potius ego traham, quam ille me
 » retineat. In sua terra cogam pugnare eum,
 » & Carthago (b) præmium victoriæ erit,
 » quam semirutæ Bruttiorum castella. Ne quid
 » interim, dum trajicio, dum expono exer-
 » citum in Africa, dum castra ad Carthaginem
 » promoveo, respublica hic detrimenti capiat,
 » quod tu, Q. Fabi, quum victor tota Italia
 » volitaret Hannibal, potuisti præstare, hoc

(b) add. *potius* Gron. Crev.

LIBER XXVIII CAP. XLIV 347

» vide ne contumeliosum sit, concusso jam & U. c. 547.
 » pene fracto Hannibale, negare, posse P. Li- a. C. 295.
 » cinium consulem virum fortissimum præsta-
 » re : qui, ne a sacris absit pontifex maximus,
 » ideo in sortem tam longinquæ provinciæ
 » non venit. Si, Hercule, nihilo maturius hoc,
 » quo ego censeo, modo perficeretur bellum ;
 » tamen ad dignitatem populi Romani, famam-
 » que apud reges gentesque externas pertine-
 » bat, non ad defendendam modo Italiam, sed
 » ad inferenda etiam Africæ arma, videri nõ-
 » bis animum esse ; nec hoc credi vulgarique,
 » quod Hannibal ausus fit, neminem ducem
 » Romanorum audere ; & priore Punico bello,
 » tum quum de Sicilia certaretur, toties Afri-
 » cam ab nostris exercitibusque (c) & classi-
 » bus obpugnatam ; nunc, quum de Italia cer-
 » tetur, Africam pacatam esse. Requiescat ali-
 » quando vexata tam diu Italia : uratur evaste-
 » turque in vicem Africa. Castra Romana
 » potius Carthaginis portis immineant, quam
 » nos iterum vallum hostium ex mœnibus
 » nostris videamus. Africa sit reliqui belli
 » sedes : illuc terror fugaque, populario agro-
 » rum, defectio fociorum, ceteræ belli clades,

(c) exercitibus Gron. Crev.

U. c. 547.
a. C. 205.

» quæ in nos per quatuordecim annos ingru-
 » runt, vertantur. Quæ ad rempublicam perti-
 » nent, & bellum, quod instat, & provincias,
 » de quibus agitur, dixisse satis est. Illa longa
 » oratio, nec ad vos pertinens sit, si, quem-
 » admodum Q. Fabius meas res gestas in Hispa-
 » nia elevavit, sic & ego contra gloriam ejus
 » eludere, & meam verbis extollere velim.
 » Neutrum faciam, Patres conscripti: &
 » si ulla alia re, modestia certe & tempe-
 » rando linguæ adolescens fenem vicerò. Ita
 » & vixi, & res gessi, ut tacitus ea opinione,
 » quam vestra sponte conceptam animis ha-
 » beretis, facile contentus essem.»

XLV. MINUS æquis animis auditus est Sci-
 pio; quia vulgatum erat, si apud senatum
 non obtinisset, ut provincia Africa sibi de-
 cerneretur, ad populum extemplo laturum.
 Itaque Q. Fulvius, qui consul quater & cen-
 sor fuerat, postulavit a consule, ut palam
 in senatu diceret, « permitteretne Patribus,
 » ut de provinciis decernerent, staturusque
 » eo esset, quod censuissent, an ad populum
 » laturus? » Quum Scipio respondisset, se,
 quod e republica esset, facturum; tum Ful-
 vius, « Non ego ignarus, quid respon-

» furus facturusve esses, quæsiui, quippe *U. c. 547.*
 » quum præ te feras, tentare magis, quam *a. C. 209.*
 » consulere senatum, &, ni provinciam tibi,
 » quam volueris, extemplo decernamus, præ
 » ratam rogationem habeas. Itaque a vobis,
 » tribuni plebis, postulo [inquit] ut sen-
 » tentiam mihi ideo non dicenti, quod, etsi
 » in meam sententiam discedatur, non sit ra-
 » tum habiturus consul, auxilio sitis.» Inde
 altercatio orta, quum consul negaret, æquum
 esse tribunos intercedere, quo minus suo
 quisque loco senator rogatus sententiam
 diceret. Tribuni ita decreverunt, « Si consul
 » senatui de provinciis permittit, stari eo,
 » quod senatus censuerit, placet; nec de ea
 » referri ad populum patiemur: si non per-
 » mittit, qui de ea re sententiam recusabit
 » dicere, auxilio erimus.» Consul diem ad
 conloquendum cum collega petiit. Postero
 die permissum senatui est. Provinciæ ita de-
 cretæ: alteri consuli Sicilia & triginta ro-
 stratæ naves, quas C. Servilius superiore
 anno habuisset; permissumque, ut in Afri-
 cam, si id e republica esse censeret, trajice-
 ret: alteri Bruttii & bellum cum Hannibale,
 cum eo exercitu, quem L. Veturius, aut Q.

*S. C. de
provinciis.*

U. E. 547. a. C. 205. Cæcilius. Hi & sortirentur inter se, compararentve, uter in Brutiis duabus legionibus, quas consul reliquisset, rem gereret: imperiumque in annum prorogaretur, cui ea provincia evenisset. Et ceteris, præter consules prætoresque, qui exercitibus provinciisque præfuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio forte evenit, ut cum consule in Brutiis adversus Hannibalem bellum gereret: Ludi deinde Scipionis magna frequentia & favore spectantium celebrati. Legati, Delphos ad donum ex præda Hasdrubalis portandum missi, M. Pomponius Matho & Q. Cælius, tulerunt coronam auream ducentum pondo, & simulacra spoliõrum, ex mille pondo argenti facta. Scipio, quum, ut delectum haberet, neque inpetrasset, neque magnopere retendisset, ut voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit; &, quia inpensæ negaverat reipublicæ futuram classem, ut, quæ ab sociis darentur ad novas fabricandas naves, acciperet. Etruriæ primum populi, pro suis quisque facultatibus, consulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum sociis navalibus commeatumque omnis generis; Populonienses ferrum; Tarquinieneses lintea

*Scipio non
inpetrat ut
delectum
sibi habere
liceat.*

*Etruriæ
populi
eum in
ornanda
classe ju-
vant.*

LIBER XXVIII CAP. XLVI 351

in vela; Volaterrani interamenta navium & frumentum; Arretini triginta millia scutorum, galeas totidem, pila, gæsa, hastas longas, millium quinquaginta summam paricujusque generis numero expleturos, secures, rutra, falces, alveolos, molas, quantum in quadraginta longas naves opus esset, tritici centum & viginti millia modium, & in viaticum decurionibus remigibusque conlaturos: Perusini, Clusini, Rusellani abietem in fabricandas naves, & frumenti magnum numerum. Abiete ex publicis silvis est usus. Umbriæ populi, & præter hos Nursini, & Reatini, & Amiternini, Sabinusque ager omnis, milites polliciti. Marfi, Peligni, Marucinique, multi voluntarii nomina in classem dederunt. Camertes, quum æquo fœdere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorum hominum miserunt. Triginta navium carinæ, viginti quinqueres, decem quadrires, quum essent positæ; ipse ita institit operi, ut die quadagesimo quinto, quam ex silvis detracta materia erat, naves instructæ atmatæque in aquam deductæ sint.

XLVI. PROPECTUS in Siciliam est triginta navibus longis, voluntariorum septem ferme

*Proficiscuntur
Cass.*

*U. c. 547.
a. C. 205.*

U. e. 547.
a. C. 205.

millibus in naves inpositis. Et P. Licinius in Bruttios ad duos exercitus consulares venit. Ex eis eum sibi sumit, quem L. Veturius consul habuerat. Metello, ut, quibus præfuisset legionibus, iis præficeret, (facilius cum aduetis imperio rem gesturum ratus) permisit. Et prætores diversi in provincias profecti. Et, quia pecunia ad bellum deerat, agri Campani regionem, a fossa Græca ad mare versam, vendere quæstores iussi; indicio quoque permisso, qui ager civis Campani fuisset, ut is publicus populi Romani esset. Indici præmium constitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus esset, pars decima. Et Cn. Servilio prætori urbis negotium datum, ut Campani cives, ubi cuique ex senatusconsulto liceret habitare, ibi habitarent; animadverteretque in eos, qui alibi habitarent. Eadem ætate Mago, Hamilcaris filius, ex minore Balia-rium insula, ubi hibernarat, juventute lecta in classem inposita, in Italiam triginta ferme rostratis navibus & multis onerariis, duodecim millia peditum, duo ferme equitum trajecit: Genuamque, nullis præfidiis maritimam oram tutantibus, repentino adventu cepit. Inde ad oram Ligurum Alpinorum, si
quos

*Mago
ad oram
Ligurum
classem
adpellit.*

quos ibi motus facere posset, classem adpultit. *U. e. 547.*
 Ingauni (Ligurum ea gens est) bellum ea *a. C. 205.*
 tempestate gerebant cum Epanteriis Montanis.
 Igitur Pœnus, Savone oppido Alpino præda
 deposita, & decem longis navibus in statione
 ad præsidium relictis, ceteris Carthaginem
 missis ad tuendam maritimam oram, quia
 fama erat Scipionem trajecturum esse, ipse,
 societate cum Ingaunis, quorum gratiam ma-
 lebat, composita, Montanos instituit obpu-
 gnare. Et crescebat exercitus in dies, ad fa-
 mam nominis ejus Gallis undique confluen-
 tibus. Ea literis cognita Sp. Lucretii, ne
 frustra, Hasdrubale cum exercitu deleto bien-
 nio ante, forent lætati, si par aliud inde bel-
 lum, duce tantum mutato, oriretur, curam
 ingentem accenderunt Patribus. Itaque &
 M. Livium proconsulem ex Etruria Volonum
 exercitum admovere Ariminum jusserunt, &
 Cn. Servilio prætori negotium datum, ut, si
 e republica censeret esse, urbanas legiones,
 cui imperio videretur dato, ex urbe duci
 juberet. M. Valerius Lævinus Arretium eas
 legiones duxit. Eisdem diebus naves onerarias
 Pœnorum ad octoginta circa Sardiniam ab
 Cn. Octavio, qui provinciæ præerat, captas,

D. e. 547. a. C. 205. Coelius frumento misso ad Hannibalem comi-
 meatuque onustas, Valerius prædam Etruscam
 Ligurumque Montanorum captivos Carthagi-
 nem perportantes, tradit. In Brutiis nihil fer-
 me anno eo memorabile gestum. Pestilentia
 incefferat pari clade in Romanos Pœnosque :
 nisi quod Punicum exercitum super morbum
 etiam fames adfecit. Propter Junonis Laciniæ
 templum æstatem Hannibal egit ; ibique aram
 condidit dedicavitque , cum ingenti rerum ab
 se gestarum titulo , Punicis Græcisque literis
 insculpto.

FINIS TOMI SEXTI.

ARGENTORATI,
 Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.